

Prenumerera på SLS nyhetsbrev!

SLS:s nyhetsbrev innehåller information om det senaste som pågår inom SLS – från boknyheter till forskningsrön och pärlor ur SLS arkiv. Brevet är gratis och sänds ut per e-post med några veckors mellanrum. Sänd ett e-postmeddelande med rubriken "SLS nyhetsbrev" till adressen nyhetsbrev@sls.fi. Din prenumeration bekräftas med ett svarsmeddelande.

Vill du bli medlem i SLS?

Medlemsavgifter: årsmedlemmar 20 euro, ständigt medlemskap 800 euro. Sänd din anhållan om medlemskap till adressen nedan. Som medlem får du årsboken *Historiska och litteraturhistoriska studier* gratis samt 50 % rabatt på ett exemplar av varje bok i SLS:s skriftserie (om ej annat anges). Ansökningsblankett och information om medlemskapet får du genom att kontakta oss per telefon eller e-post (kontaktuppgifter nedan).

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND **125** 1885-2010

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND
Riddaregatan 5
00170 Helsingfors

SLS ARKIVCENTRUM I VASA
Handelsplanaden 23
65100 Vasa

tfn (09) 61 87 77 (gemensam växel)
info@sls.fi www.sls.fi
Öppet vardagar 9.00–16.00

Finlandssvensk teaterhistoria – finns den? ~ Nicken Rönngren ~ Dramatabasen Daniel
Melodins väg från stugan till webben ~ Frågelista om svininfluensan

OMSLAGSBILD Teateraffisch av Sergei Barhin för pjäsen "Elämä on ihanaa" (Livet är underbart) av Anton Tjechov på Lilla Teatern år 1995.

OMSLAGETS INSIDA Li Englunds skiss med tygprover för en av Gerda Ryselins kreationer i pjäsen "Primadonna" som spelades på Svenska Teatern 1973. – Gerda Ryselin i "strutsfjädrar" av nylon och organza, och smycken av plast och papier-maché. Foto: Markku Vuorela 1973.

FÖRELÄSNINGSSERIE

Från ankdamm till avantgarde

Föreläsningsserie om Svenska litteratursällskapets verksamhet.
Svenska litteratursällskapets hus, Riddaregatan 5, Helsingfors

Hösten 2010

Måndagen
den 13 september kl. 18.00

- NELLY LAITINEN: Arkivpedagogik – att använda arkivmaterial i skolundervisningen
- PIA LINDHOLM: Skepparänkor, kantorer, bössmeder och andra allmogespelmän på webben – den digitala utgåvan av Finlands svenska folkdiktning

Måndagen
den 11 oktober kl. 18.00

- NIKLAS NYQVIST: Folkmusikforskningens nationella och ideologiska dimensioner – Svenskfinland som fallstudie
- KATJA HELLMAN: Bland gulnade brev och gamla fotografier – Österbottningsarnas minnen bevaras

Måndagen
den 8 november

- THOMAS GARTZ: ZTe – den elektroniska utgåvan av Zacharias Topelius skrifter
- CAROLA HERBERTS: Poesins musik – om klangvärlden i Topelius dikter
- LAURA MATTSSON: Uleåborg – Nykarleby – Helsingfors. Brev till Topelius 1829–1840

OBS! Tisdagen
den 14 december kl. 18.00

- HENRIK MEINANDER: Konstruktionen av en finlandssvensk identitet – drivkrafter och särdrag
- SVEN-ERIK KLINKMANN: Gränsfolkets populärmusik – mellan ankdamm och avantgarde

Rätt till ändringar förbehålles www.sls.fi

6

Finlandssvensk teaterhistoria

Finns den?

24

”Har det vuxit knorr på dig redan?”

Webbfrågelista om svininfluensan

- 4 SLS och internationaliseringen
- 6 Finlandssvensk teaterhistoria – finns den?
- 13 Kolumn: På tal om tal på scenen
- 14 Nicken Rönngren och visionen om en finlandssvensk nationalscen
- 18 Daniel. En dramadatabas under utveckling
- 20 Melodins väg från stugan till webben. Den digitala utgåvan av *Finlands svenska folkdiktning*
- 24 ”Har det vuxit knorr på dig redan?” Webbfrågelistan om svininfluensan
- 35 Frågelista om Aurorasommarhem
- 38 Kolumn: ”Ett folk som har sånger kan inte dö”
- 39 Fågelmålare i helfigur. Utgåvan *Konstnårsbröderna von Wrights dagböcker* komplett

- 45 Betydelser i barnfamiljsbroschyrer
- 48 Om finlandismer och språkvårdens möjlighet att påverka dem
- 51 Frågelista om talspråk
- 52 Bildcollage från SLS:s 125-årsfest
- 56 ”Det är en underbar ton i min själ i kväll”. Ordförandes hälsningstal
- 58 Pris, stipendier och forskningsbidrag
- 60 Bergson i Finland och de intellektuellas transnationella historia
- 63 Aktuellt från SLS
- 64 Nya böcker
- 67 SLS:s föreläsningsserie

SLS och internationaliseringen

” Frågan är emellertid om man kan säga något viktigt om sin kultur eller sin nation om man bara utgår från den.”

Vetenskapen är i princip internationell, åtminstone inom sin kulturkrets, vilket symboliseras av gemensamma språk, i Västerlandet länge latin, senare men inte lika dominerande franska, tyska och i dag engelska. I det internationella vetenskapliga utbytet deltar Svenska litteratursällskapets forskare, arkivarier, redaktörer och editionsfilologer sedan länge. Sällskapets förmögenhetsförvaltning känner få gränser. I sådana frågor är internationaliseringen vardag. Rubriken syftar på andra aspekter av att föra ut forskning och kulturprodukter.

Med romantiken och nationalismen uppstod begreppet ”de nationella vetenskaperna”, som normalt omfattade inhemska språk, litteratur, historia, fornminnen, etnologi och folkloristik. Den bakomliggande tanken var att ”folkets själ” eller ”nationalandan” tog sig uttryck i de företeelser som studerades av dessa vetenskaper. Forskningen ställde frågor om det partikulära (snarare än det generella) och om den egna kulturen.

Frågan är emellertid om man kan säga något viktigt om sin kultur eller sin nation om man bara utgår från den. Historiker hävdade länge att de studerade det unika – men hur kan man veta om något är unikt ifall man inte jämför? Med hjälp av jämförelser i tid och rum kan man placera in de företeelser som studeras i ett slags koordinatsystem och finna deras plats. Genom att jämföra företeelser eller hela samfund i samma och olika kategorier hoppas

forskarna få fram insikter som inte kan nås enbart genom att studera ett enda samhälle. Det förutsätt emellertid tillgång till tillförliga och färska forskningsresultat.

SLS var – liksom Finska Litteratursällskapet SKS – ett uttryck för de nationella vetenskapernas frammarsch. SLS har intill innevarande tid inte publicerat på andra språk än svenska med undantag av ett bildverk med Edith Södergrans fotografier som 1993 gavs ut med text på svenska respektive finska och ett tvåspråkigt verk om Fredrik Pacius i fjol. Sällskapet har också gett ut ett antal översättningar från fins-

ka. Det kan sägas vara en del av sällskapets nordiska mandat, som innebär ett visst ansvar för att resultat och litteratur på finska om, låt oss säga, Sveriges och Finlands gemensamma historia, blir tillgängliga på svenska. Det är en viktig, men inte en primär uppgift för SLS.

SLS STÄVAR EFTER en mål- och läsarinriktad bokutgivning. Sällskapets utgivning är inte profitinriktad, men det är en rimlig förväntning att dess böcker skall ha ett minimum av läsare som är redo att betala för böckerna. Det gäller också läsarna utomlands. I förhållande till Sverige har samarbetet med Atlantis blivit ännu viktigare sedan SLS blev förlagets största ägare 2001. Här har SLS etablerat en viktig kanal till den svenska marknaden med de fördelarna en fast samarbetspartner ger.

Styrelsen har vid flera tillfällen diskuterat frågan om publicering på andra språk än svenska. Det finns inga juridiska eller kulturpolitiska hinder, men en viss tveksamhet har kommit till uttryck. Det har bl.a. hävdats att sällskapet inte bör bidra till att utarma svenskan som vetenskapligt språk, medverka till domänförluster eller till att ytterligare försvaga svenskans ställning i offentligheten i Finland.

Å andra sidan kan man hävda att SLS självt borde föra ut forskningsresultat som tillkommit genom sällskapets verksamhet, t.ex. om Runeberg och modernisterna eller om Finlands språkförhållanden och om finlandssvenskarna. Om man förlitar sig på att de förmedlas av någon annan kan följ-

» *Sällskapets nya strategi talar om nya kontaktytor och ökat samarbete med det finska Finland, Norden och Europa.*»

den bli att resultaten inte kommer internationella jämförelser till godo. Om man går in för att själv förmedla kunskap kan man också välja vad man tematiserar för jämförelser. Ifall SLS önskar nå en bred finskspråkig publik kan detta knappast ske annat än på finska.

SÄLLSKAPETS NYA STRATEGI talar om nya kontaktytor och ökat samarbete med det finska Finland, Norden och Europa. Förverkligandet ställer ständigt nya frågor: vilka språk, vilket slag av böcker, vilka kanaler är mest rationella och effektiva?

Litteratursällskapets första vetenskapliga monografi på ett annat språk än svenska blir en översättning till finska av den första delen av den fyrdelade serien Finlands svenska historia, Kari Tarkiainens *Sveriges Österland* (2008), som utkommer hösten 2010. Det kan ses som symboliskt att boken är av en författare som skriver på båda inhemska språken och behandlar ett mycket centralt ämne, Finlands in-

fogande i det svenska riket. Boken torde följas av seriens övriga delar.

Om och hur sällskapet skall gå vidare på den linje som öppnats genom Tarkiainens bok är emellertid en annan fråga. Utgivning på finska kommer med all sannolikhet att förbli begränsad till enstaka särskilda fall; det finns helt enkelt så många finsk- och tvåspråkiga kanaler.

Publicering på utländska språk, närmast på engelska är problematisk så till vida att en effektiv distribution skulle kräva både en viss minimivolym på utgivningen och en anglosaxisk förlags-samarbetspartner. Den engelskspråkiga marknaden är stor men också svår. Å andra sidan är den marknaden också mottaglig för kvalitet. Varför skulle inte t.ex. SLS:s professionellt utgivna volymer av rese-litteratur (t.ex. R. F. Sahlbergs *En resa kring jorden*, C. F. Hornstedts *Brev från Batavia* och G. A. Wallins *Skrifter*) och kulturpersonligheters dagböcker och korrespondens (Jean Sibelius, Zacharias Topelius m.fl.) intressera läsare ute i Europa. Det samma gäller god forskning om vår historia, kultur och våra samhällsförhållanden. Det är möjligt att de internationella seminarier som sällskapet avser att ordna med början hösten 2010 kan komma att producera de första böckerna på andra språk än de inhemska. ■

MAX ENGMAN

Max Engman är styrelseordförande för SLS

TEMA TEATER

Finlandssvensk teaterhistoria

Finns den?

SLS fick hösten 2009 motta Svenska Teaterns omfattande arkiv – den största enskilda donationen någonsin. Tillammans med Lilla Teaterns arkiv, material från olika teatergrupper och teaterföreningar samt teaterrelaterade personarkiv utgör det ett unikt källmaterial för ny forskning i finlandssvensk teater- och kulturhistoria.

TEXT: MIKAEL KORHONEN

Den 7 juli 1914 spelades friluftsteater för första gången på svenska i Finland med endast inhemska krafter i Åbo på Vårdberget. Alix Selin (g. von Born) till höger på bilden hade den kvinnliga huvudrollen. Foto: Ernst von Wendt.

Professor **Clas Zilliacus** ställer i en artikel i *Finsk Tidskrift* (6–7/1995) den provocerande frågan: ”Äger vi en finlandssvensk teaterhistoria?” Han påpekar att det visserligen finns en hel del skrivet om svensk

teater i Finland, bl.a. populärt hållna institutionshistoriker, tryckta repertoarlängder och memoarer av varierande slag, men att det saknas en på vetenskaplig och kritisk forskning baserad framställning. För finskspråkig scenkonst finns redan en välrotad historiografisk tradition, skriver Zilliacus, och menar att man även på svenskt håll borde problematisera teaterverksamheten som ett kulturfenomen och komma bort från den rådande berättande historiskrivningen. Zilliacus artikel var ett inlägg på en konferens som handlade om huruvida olika vetenskapliga discipliner har finlandssvenska dimensioner. Frågan gällde primärt om det kan sägas vara något speciellt med finlandssvensk teaterhistoria, snarare än om bristen på en skriven sådan.

Den finlandssvenska teaterhistorien är visserligen dokumenterad på olika sätt och de stora dragen är kända och beskrivna. Men ännu saknas en övergripande helhetsanalys av teaterns historia, en forskning i hur t.ex. den svenska teatern skiljer sig från den finska, vilken roll den svenska teatern spelade i det finlandssvenska identitets- och nationsbygget (eller om den alls hade någon roll i detta) samt en beskrivning av teaterns utvecklingsskeden i ett närmare tvåhundraårigt perspektiv. Det här är några centrala frågor som kan ställas och som det omfattande teaterhistoriska materialet i Svenska litteratursällskapets arkiv kan bidra till att ge svar på.

I *Finlands svenska litteraturhistoria II* (2000) återkommer Clas Zilliacus i artikeln ”Teater och drama från krisslut till sekelslut” till den svenska teaterns historia och beskriver decennierna efter krigsåren till 2000-talet. Särskilt 1960- och 1970-talen präglades av institutionsteatrar och den s.k. fria teatern med fristående grupper som ville utöva teater utanför de etablerade formerna, vilka man upplevde som alltför styrande för den fria utövningen av konstnärskap och scenkonst. Detta var den radikala gruppteaterörelsens tid. Samtidigt upplevde också

” Ännu saknas en övergripande helhetsanalys av teaterns historia, en forskning i hur t.ex. den svenska teatern skiljer sig från den finska, vilken roll den svenska teatern spelade i det finlandssvenska identitets- och nationsbygget [...] samt en beskrivning av teaterns utvecklingsskeden i ett närmare tvåhundraårigt perspektiv.”

arbetarteatern en blomstringsperiod. Under 1950- och 1960-talen ledde Vivica Bandler Lilla Teatern, vars verksamhet påverkade hela den finlandssvenska teatern. Lillans repertoar utvecklades till avantgarde-teater och ren kabarékonst, som levde vidare ända in på 1980-talet.

Till de etablerade finlandssvenska teatrar räknas framför allt ”nationalteatern”, Svenska Teatern, men även Wasa Teater och Åbo Svenska Teater. Vid sidan av dessa uppstod under 1980-talet många nya mindre svenskspråkiga teatrar såsom Atena, Mars, Sirius, Klockrike och Viirus. Utöver dessa fanns det också andra teaterformer som spred den sceniska konsten till en stor publik, som vanligtvis inte kom i kontakt med teaterkonsten: radioteatern, skolteatern, dockteatern, sommarteatern och amatörteatern – den sistnämnda på många håll med mycket högt ställd ambitionsnivå.

Teaterarkiv vid Svenska litteratursällskapet

Svenska litteratursällskapets arkiv har under de senaste åren utökat sitt arkivbestånd med tre stora donationer: teaterchefen Vivica Bändlers arkiv, Lilla Teaterns arkiv och Svenska Teaterns arkiv. De är

Teaterchef Vivica Bandler utanför
ingången till Lilla Teatern vid
Kaserngatan 23 på 1950-talet.

betydelsefulla som källor till institutionernas egna verksamheter, men tillsammans bildar de också en mycket värdefull helhet och möjliggör en dokumenterad forskning i teater- och kulturhistoria på svenska i Finland. Vivica Bandlers och Lilla Teaterns arkiv har tidigare presenterats i *Källan*,¹ så i detta nummer kompletteras de med exempel på annat teaterhistoriskt material ur sällskapets arkiv.

Till teaterrelaterade föreningsarkiv i Historiska och litteraturhistoriska arkivet kan vidare räknas Svenska teaterföreningen i Finland arkiv (1913–2007), Dramatiska föreningens och Under-

stödsföreningen för svenska inhemska teaterns arkiv (1892–1903), Centralförbundets för svenska teateramatörers i Finland arkiv (1964–1981), Centralförbundet för Finlands svenska teaterorganisationers arkiv (1948–1999) och Nya Svenska Permanenta Teatern i Helsingfors (statistik 1867–1900). Bland teaterrelaterade personarkiv kan nämnas t.ex. brev till teaterchefen August Arppe och teaterledaren och skådespelaren Anton Franck från tiden kring sekelskiftet 1900 samt Anton Francks manuskript kring bl.a. Folkteatern och Svenska inhemska teatern. Därtill kan ännu nämnas författaren Mona Leos arkiv

En scen ur "Prinsessan Törnrosa" på Svenska inhemska teatern som fungerade i Åbo 1894–1919.

med manuskript till barnpjäser och teaterentusiasten Oscar Toppelius arkiv med handlingar rörande bl.a. teatrar och teaterskolor.

Det finns också teatermaterial i Svenska litteratursällskapets traditionsarkiv vid Folkkultursarkivet i Helsingfors och vid Österbottens traditionsarkiv i Vasa, exempelvis pjäser, revymanus, fotoalbum, fotografisamlingar från olika teatergrupper, bandinspelningar från bl.a. olika ungdomsföreningars nyårsrevyer m.m. Pressfotografen Rafael Olins fotosamling från Wasa Teater med skådespelare, repetitioner och interiörer kan särskilt nämnas. Det teaterrelaterade

arkivmaterialet kompletteras ytterligare av Dramadatabasen Daniel, som efter att ha initierats vid litteraturvetenskapen inom Åbo Akademi nu finns på SLS:s webbplats (se Heidi Oravas intervju med Anna Simberg, s. 18). Databasen innehåller uppgifter om dramatik skriven på svenska av författare i Finland och omfattar alla slag av scentexter och arrangemang för scenen; tills vidare beaktas amatörteateruppsättningar dock inte.

Svenska litteratursällskapets arkiv erbjuder, med det sedan tidigare bevarade teatermaterialet och de nyförvärvade teaterarkiven, ett unikt material för

» Den finlandssvenska teaterhistorien finns till stora delar dokumenterad i de handlingar som teaterarkiven vid Svenska litteratursällskapet innehåller.»

forskning i den svenska scenkonsten i Finland. Genom digitalisering har mycket nytt material blivit tillgängligt, bl.a. Lilla Teaterns alla videofilmade premiärer från 1970 framåt, 140 kassetter med cirka två timmar/kassett/föreställning, samt 70 ljudband som har digitaliserats tillsammans med annat teaterrelaterat intervju-material. Lillans digra samling med fotografier och bilder från pjäser uppgår till 19 900 stycken och är alla katalogiserade och sökbara. Svenska Teaterns motsvarande samling uppgår till hela 20 000 fotografier och Vivica Bändlers till 4 700 fotografier.

För att återknyta till rubriken så kan man med skäl framhålla att den finlandssvenska teaterhistorien

till stora delar finns dokumenterad i de handlingar som teaterarkiven vid Svenska litteratursällskapet innehåller – nu behövs det någon som forskar i dem och lyfter fram historien. ■

NOTER

1. Petra Hakala, "Från Thalias tiljor till klerikal vardag". *Källan 2/2005* samt "Bland skådespelare, författare och feminister". *Källan 2/2006*; Maria Miinalainen, "Finlandssvensk teater- och kulturhistoria". *Källan 2/2008*. Se även Clas Zilliacus, "En liten världsteater". *Källan 2/2008*.

Mikal Korhonen är arkivchef vid SLS

Repetition av "Bröllopsgästen" 1957 på Lilla Teatern. Från vänster Eric Söderström, Thomas Ivanow, Birgitta Ulfsson, Kerstin Jäderholm, Anne Brown och regissören Vivica Bandler.

På tal om tal på scenen

Är språkvetare mer på alerten än andra när det gäller att lyssna till *hur* en skådespelare talar jämsides med att uppfatta det som sägs? Jag tror inte det, men samtal med språkvetarkollegor och annan publik om dialektens funktion i Lilla Teaterns uppsättning av *Bondjävlar* har fått mig att fundera på vem som reagerar på vad och varför.

Pjäsen i fråga är en bearbetning till finlandssvenska förhållanden av Maria Bloms pjäs *Masjävlar* som säkert många också har sett som film. I Sverige är handlingen förlagd till Dalarna, i Finland till Österbotten, och personerna förutsätts tala dialekt förutom en som talar standardspråk också när hon är på besök på hemorten. Men hur gör man då få i ensemblen har dialekten som sitt modersmål? Hur tar man hänsyn till publikens varierande dialektkunskap? Vara pjäsen trogen och nå över rampen med dess budskap – ingen lätt ekvation.

Skådespelarna har sin yrkeskunskap och sitt öra för språkliga nyanser. De lär sig rollen med stöd av någon som kan dialekten, en språkcoach. Replikerna i pjäsens manus kan formuleras på dialekt, men uttalet av enskilda ljud, för att inte tala om hela intonationen, ska sitta. Hur äkta måste och kan det bli?

Att döma av diskussioner jag åhört går det en skiljelinje mellan personer i publiken som har en dialekt som modersmål och sådana som bara talar en standardvarietet. Den som vet hur det ska vara reagerar på missar och kanske speciellt på inkonsekvenser. Det är svårt för en bidualtala person att koppla bort sin egen

» *Att döma av diskussioner jag åhört går det en skiljelinje mellan personer i publiken som har en dialekt som modersmål och sådana som bara talar en standardvarietet.*»

djupa insikt och acceptera illusionen av dialekt. För den som inte behärskar en dialekt går det an att skådespelarna markerar dialekt. Men är det så här enkelt? Kanske inte.

Finlandssvensk dialekt är inte alldeles vanligt förekommande på scenen på s.k. institutionsteatrar. Däremot har dialekten sin givna plats på sommarteatrar och i nyårsrevyer. Att spela på dialekt mitt i huvudstaden uppfattades av många som nästan vågat. Man var nog litet rädd för att stadsrättorna i publiken skulle uppfatta landsrättornas språk som komiskt. Det är inte så länge sedan som våra dialekter tillskrevs låg social status; den erfarenheten lever kvar.

Dialekt som scenspråk är också ett stycke finlandssvensk teaterhistoria. Det tog tid innan skådespelare som talade finlandssvenska och inte rikssvenska accepterades i seriösa teatersammanhang. Den hyperkorrekta finlandssvenska som sedan användes på Svenska Teatern benämndes så småningom "skillnadskä", eftersom teatern ligger vid Skillnaden. Scenspråket skulle vara föredömligt för publiken. Det tog tid innan finlandssvenskans sociala variation fick komma till uttryck. Dialekt på scenen återspeglar vår varietets geografiska variation. Därmed kan man väl säga att alla slags verkligheter numera kan ges ett språkligt uttryck på våra finlandssvenska tiljor. ■

MARIKA TANDEFELT

Marika Tandefelt är professor i svenska vid Svenska handelshögskolan i Helsingfors och styrelsemedlem i SLS

NICKEN RÖNNNGREN

och visionen om en finlandssvensk nationalscen

I egenskap av föreståndare för Svenska Teaterns elevskola och mångårig och färgstark teaterchef var Nicken Rönngren den som lade grunden för finlandssvenskan som scenspråk.

TEXT: MARIA MIINALAINEN

Nicken Rönngren (James Nikolaj Rönngren, 1880–1956) föddes på Åland som son till Algot Valfrid Rönngren och Isabella Conradson. Han skrev studenten 1901 och flyttade därefter till England där intresset för språk och talekonst väcktes. Han studerade muntlig framställning i Stockholm, Berlin, Dresden, London och Paris innan han flyttade till Helsingfors och fick finskt medborgarskap 1907.

Efter flytten till Helsingfors blev Nicken Rönngren en över hela Finland känd recitatör och hans recitationsaftnar uppmärksammades i pressen. Den reslige och mörke Rönngrens uppträdanden präglades av en återhållsam estradcharm. Hans stämma karakteriserades som fyllig, bärande och melodisk. Han höll också lektioner i talteknik, diktation och välläsning för såväl skolungdomar som studenter vid Helsingfors universitet.

År 1867 hade Garantiföreningen för Svenska Teatern bildats, en organisation som skulle ansvara för upprätthållandet av ett permanent skådespelarsällskap i huvudstaden. Tidigare hade teaterhuset enbart hyrts ut åt turnerande sällskap. Med garantiföreningens hjälp fick teatern en ensemble som dock till största delen bestod av skådespelare från Sverige. Flera initiativ för en svenskspråkig nationalscen hade gjorts sedan slutet av 1800-talet. Svenska inhemska teatern turnerade i landsorten sedan 1894 och Folkteatern hade 1899 en ensemble som bestod av finlandssvenska skådespelare.

Ännu i början av 1900-talet bestod majoriteten av Svenska Teaterns konstnärliga personal av rikssvenska artister. Gästspelsutbytet med teatrar i Sverige, Norge och Danmark var livligt. Men vid sidan av turnerande teatersällskap med skandinaviska storheter fick allt fler inhemska artister utrymme på scenen, även om finlandssvenskan uppfattades som olämpligt som scenspråk och för dialektal åtminstone för de bärande rollerna.

DE INHEMSKA FÖRMÅGORNA ökade i och med att Svenska Teaterns elevskola 1908 började utbilda professionella skådespelare. Nicken Rönngren verkade först som lärare vid elevskolan och 1910 utnämndes han till skolans föreståndare. Föreståndarskapet varade till 1931. Rönngrens stora idé och målmedvetna strävan var att skapa en egen inhemska teater med en fast ensemble och ett finlandssvenskt scenspråk.

Grunden för denna strävan lade han genom utbildningen av skådespelare. Rönngren engagerade sig aktivt för att utveckla teaterverksamheten och

---

Den unge Nicken Rönngren fotograferad av Atelier Nyblin.

» Rönngrens stora idé och målmedvetna strävan var att skapa en egen inhemsk teater med en fast ensemble och ett finlandssvenskt scenspråk.»

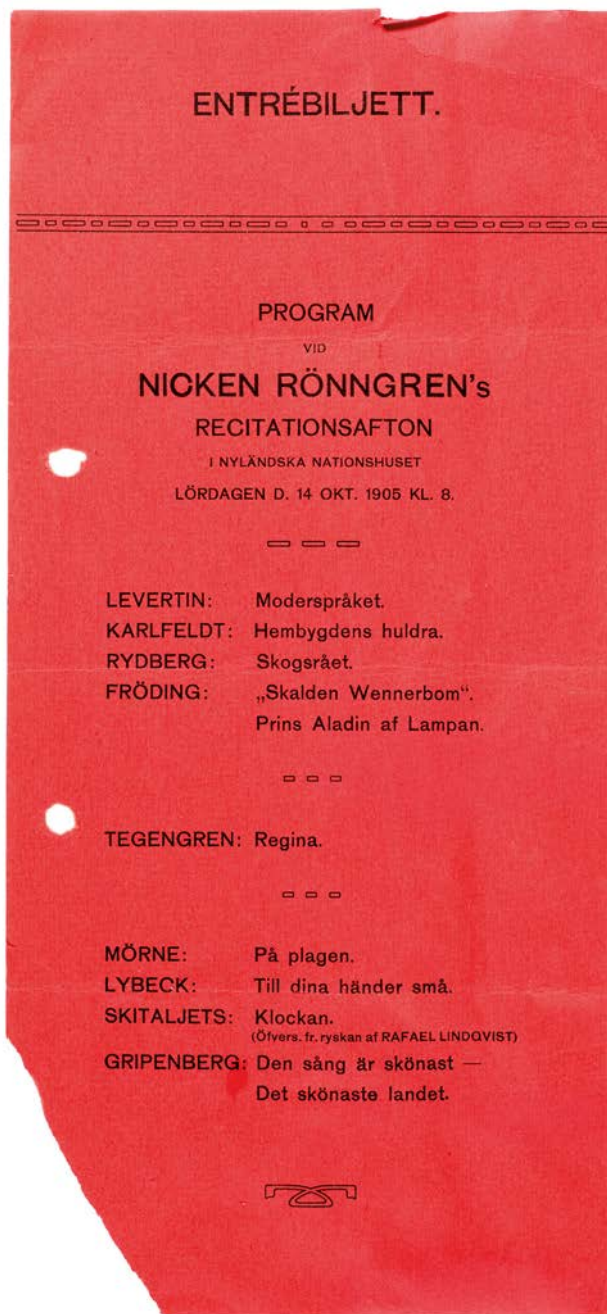
var orubblig i sin tro på den finlandssvenska scenkonstens konstnärliga, kulturella och nationella betydelse.

Svenska Teaterföreningen i Finland grundades 1913 på initiativ av Nicken Rönngren, Mina Cygnæus och Julius Hirn. Föreningens visioner och insats för den inhemska scenkonsten gjorde att Svenska Teatern blev en nationalscen för finlandssvensk teater och kunde betraktas som en fosterländsk institution. I spetsen för föreningen stod Svante Dahlström, Bernhard Estlander, Axel Wallensköld och Nicken Rönngren. Tanken om en nationell svenskspråkig scen orsakade emellertid inte enbart glädjetjut utan stötte också på hårt motstånd. Men småningom vände den allmänna opinionen till de inhemska skådespelarnas fördel.

Dynamisk teaterchef

Ett officiellt beslut om en finlandssvensk nationalscen fattades den 19 december 1915. Vid årsmötet förlorade de rikssvenska teateranhängarna då garantiföreningens majoritet röstade för en inhemsk scen. År 1916 betecknar den finlandssvenska scenkonstens genombrott och en frammarsch av finlandssvenska skådespelartalanger, dramatiker och regissörer. Detta år går också under benämningen det stora teaterkrigets år. Från den tidigare uppdelningen i en inhemsk och en högsvensk avdelning övergick man till en ensemble med en majoritet av inhemska skådespelare. Från och med spelåret 1916–1917 var teatern helt och hållet inhemsk med August Arppe som teaterchef. Efter ytterligare en omorganisering av administrationen utsågs Nicken Rönngren, som verkat som styrelsens sekreterare, till verkställande direktör för Svenska Teatern 1919. Rönngrens chefskap för teatern blev långvarigt, det varade i hela 35 år.

Den nya regimen – teaterledningen i allmänhet och teaterdirektör Rönngren i synnerhet – kritise-

Entrébiljett med program vid Nicken Rönngrens recitationsafton i Nyländska nationshuset den 14 oktober 1905. Bakom biljetten finns ett pressklipp limmat med text av signaturen HJ. L.: ”Herr Nicken Rönngrens recitationsafton i går hade samlat en rätt talrik publik till Nyländska nationshuset. Sitt enhetligt och vackert sammanställda program, som upptog dikterverk på vers och prosa af idel moderna författare, föredrog recitatoren med en framgång, som inbragte honom lifligt bifall af de närvarande och sist tvang honom till ett extranummer. Det finländskt svenska språk herr Rönngren lät höra var icke blott fritt från talfel och andra olater, utan också med hänsyn till ljudbildning, artikulation och uttal nära nog mönstergillt.”

rades hårt till en början. Men Rönngrens ställning som både sakkunnig organisatör och konstnärlig ledare var stark och den inhemska svenska scenen hans övertygelse och livsuppgift. Han styrde teatern genom flera kriser, ekonomiska problem, bekymmer med personalen och under krigsåren 1939–1944.

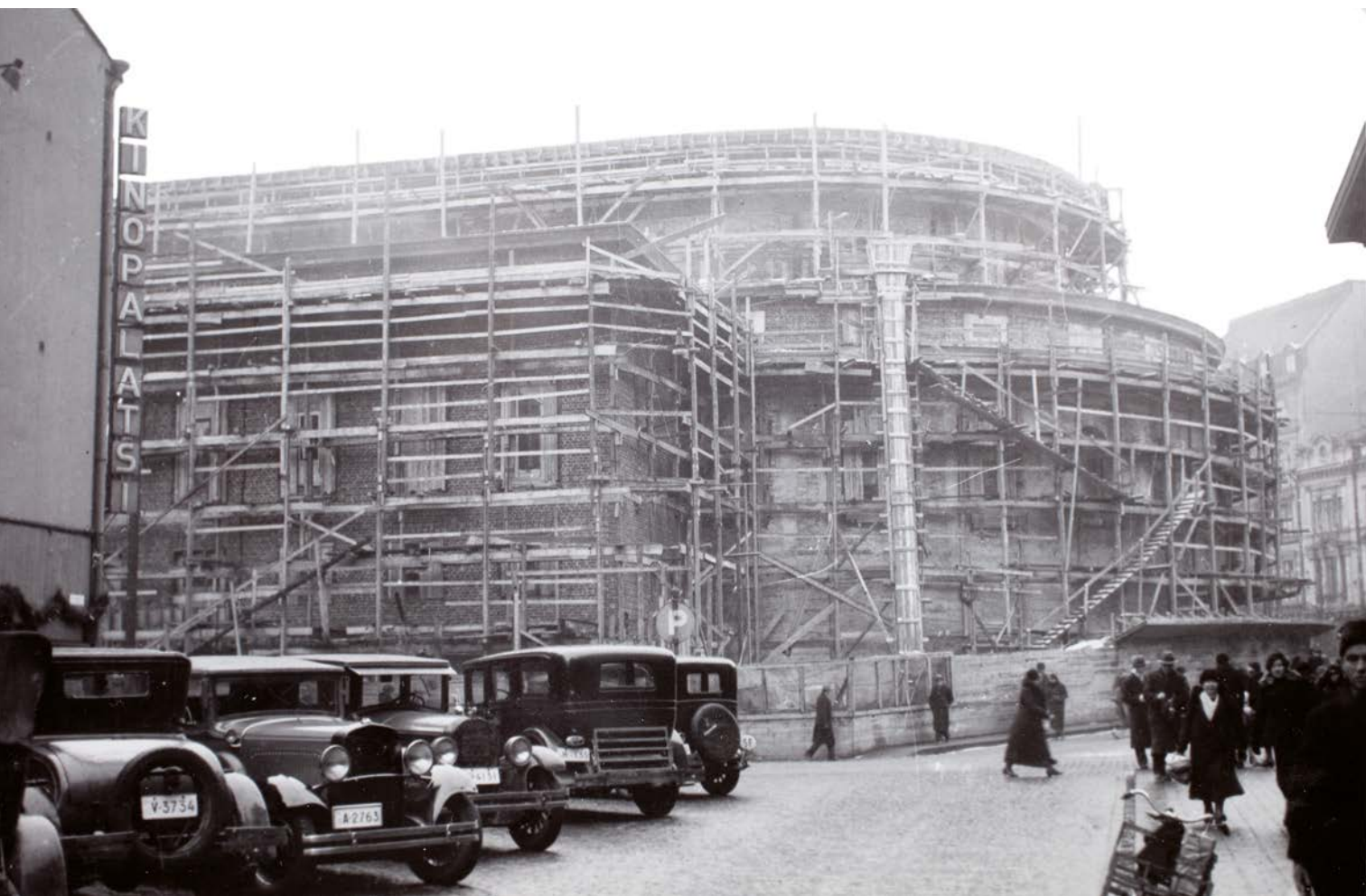
Rönngren verkade också som regissör, och mest framgång rönt han med uppsättningen av *Tiggaroperan* 1929. Rönngrens personlighet präglade teaterns verksamhet ända in på 1950-talet. Gästspelsutbytet med nordiska teatrar var livligt och den skandinaviska inriktningen märktes också i repertoaren.

Rönngren tilldelades professors titel och värdighet 1947. För många skådespelare blev han något av

en fadersgestalt. Han porträtteras ömsint av vännen, skådespelerskan Nanny Westerlund i hennes memoarer. Han beskrivs som en egensinnig självhärskare, beundrad, krävande men efter motgångar sårbar, distanserad och allt mer otidsenlig som ledare. Den kulturgärning Rönngren gjorde till förmån för svenskspråkig dramatisk konst i Finland gjorde honom både respekterad och hyllad. Han efterträddes på chefsposten av Runar Schauman 1954.

Svenska Teatern förändrades under Rönngrens chefskap även till det yttre. Byggnadens dekorerade exteriör fick ett avskalat funktionalistiskt utseende. Teatern moderniserades och förstörades. Utvidgningen skedde spelåret 1935–1936 under ledning av arkitekterna Eero Saarinen och Jarl Eklund. Moderniseringen genomfördes på initiativ av och med ekonomiskt stöd från den dåvarande styrelseordföranden Amos Anderson. Endast byggnadens hjärta, den vackra salongen i rött och guld av den ryske arkitekten Nikolaj Benois och publikfoajén mot Mannerheimvägen, om än något förstörad, stod oförändrade kvar. Genomgripande förändringar gjordes även i teaterpersonalens utrymmen och artistlogerna. Scenen genomgick också en modernisering då teatertek-

” Rönngrens ställning både som sakkunnig organisatör och konstnärlig ledare var stark och den inhemska svenska scenen hans övertygelse och livsuppgift.”

nisk utrustning och andra tekniska nymodigheter och säkerhetsanordningar introducerades. Teatern fick bl.a. en elektriskt driven vridscen – den första i sitt slag i Finland – och strålkastare.

Skådespelaren Nanny Westerlund minns den gamla teatern och kommenterar bl.a. fasaden i sina memoarer: ”Den var då vacker men ser nu ut som en lada, denna öppna, ljuvliga teater med alla sina fönster runt om och de här ljuvliga balkongerna som följde teaterns rundel. Därifrån hade man utsikt över hela Mannerheimvägen – som då hette Henriks-gatan – och Esplanaden.”

SVENSKA TEATERNS VERKSAMHET har dokumenterats sedan slutet av 1800-talet. Arkivmaterialet består av flera olika samlingar med pjäsmanuskript, fotografier, affischer, noter och musikalier, klippböcker, kostym- och scenografiskisser, korrespondens m.m. Nicken Rönngrens arkiv utgör en liten del av denna stora helhet på ca 230 hyllmeter. I hans arkiv finns bl.a. ett fint fotografialbum som han fick på sin 60-årsdag 1940 med teaterns hela samtida personal avporträtterad – från styrelsemedlemmar, skådespelare, elevskolelärare och teaterläkare till påkläderskor, städerskor och gårdskarlar. Också Rönngrens bibliotek med teaterlitteratur donerades till Svenska litteratursällskapet i samband med arkivet och finns i SLS:s bibliotek. ■

LITTERATUR

Finländska gestalter VI. På scen och estrad, Ekenäs 1967.

Qvarnström, Ingrid, *Svensk teater i Finland I. Rikssvensk teater*, Helsingfors 1946.

Svenska Teatern i Helsingfors. Repertoar. Styrelser och teaterchefer. Konstnärlig personal. 1860–1975, utarbetad av Marianne Lüchou, Helsingfors 1977.

Svenska Teatern i Helsingfors. Repertoar 1975–2000, utarbetad av Birgitta Karlsson, Helsingfors 2002.

Uppslagsverket Finland 4. Oma–Sus, Helsingfors 2006.

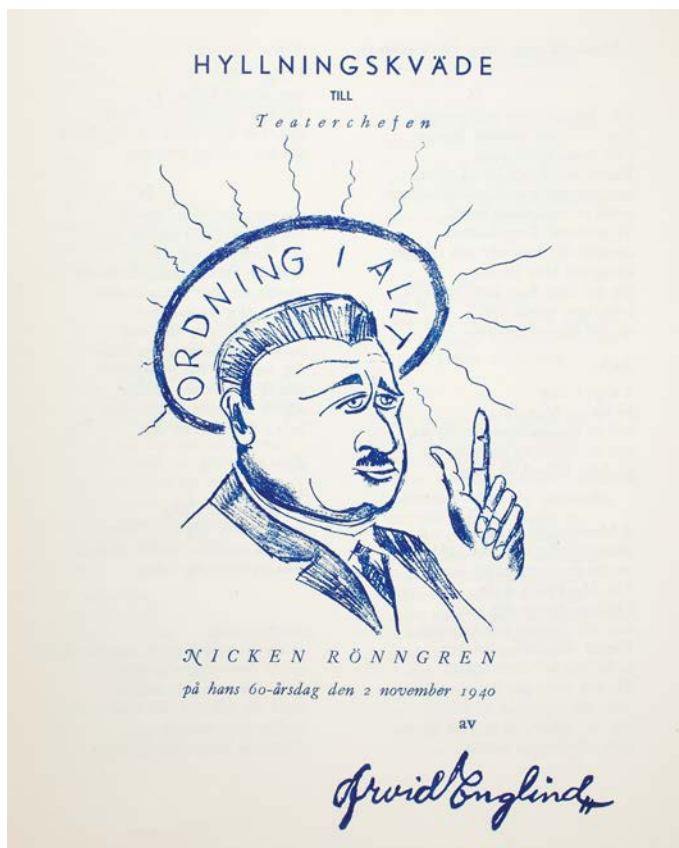
Uppslagsverket Finland 5. Sut–Över, Helsingfors 2007.

[Westerlund, Nanny], *Nanny Westerlund berättar*, Helsingfors 1988.

www.svenskateatern.fi/sve/teatern/historia (12.5.2010)

Maria Miinalainen är amanuens vid Historiska och litteraturhistoriska arkivet vid SLS

”Nytt skal med gammal kärna”. I Svenska Teaterns arkiv finns en bildserie av ombyggnadsarbetet av det nya teaterhuset. Det av Nikolaj Benois ritade huset hade invigts 1866, men ombyggnaden började planeras redan efter ett halvsekel. Själva ombyggnadsperioden varade bara ett drygt år och det nya huset invigdes i oktober 1936. Teaterverksamhet hade bedrivits på samma plats sedan 1860. Det allra första teaterhuset, ritat av Georg Theodor Policron Chiewitz, totalförstördes i en brand bara några år efter invigningen.

Hyllningskväde till teaterchefen på 60-årsdagen i november 1940.

” Den kulturgärning Rönngren gjorde till förmån för svenskspråkig dramatisk konst i Finland gjorde honom både respekterad och hyllad.”

DANIEL

En dramadatabas under utveckling

Dramaturgen Anna Simberg fick vintern 2009 ett stort och värdefullt men rätt spretigt paket finlandssvensk dramatik att ta hand om. Databasen Daniel innehöll ett värdefullt teaterhistoriskt material som förtjänade att tas till vara. Under SLS:s administration fick databasen i fjol ett nytt sökgränssnitt, genom vilket man kan söka på pjäser, författare och iscensättningar.

INTERVJU: HEIDI ORAVA

– **D**atabasen är till för alla teaterintresserade. Den som till exempel vill veta hur Hagar Olssons pjäser satts upp på olika håll hittar svaret i Daniel, säger Anna Simberg.

Daniel innehåller i första hand dramatik skriven på svenska av författare i Finland. I princip omfattar den alla slag av scentexter och arrangemang för scenen. Kronologiskt löper databasen från 1819 fram till senaste kalenderår. Anna Simberg konstaterar att det varit en utmaning att kategorisera den finlandssvenska dramatiken.

– Definitionen av vad som kan klassas som finlandssvensk dramatik är svår, liksom gränsdragningen mellan amatörteater och professionella uppsättningar. Det är till och med svårt för teatrarne själva att definiera om de spelat dramatik eller någon annan typ av produktion. Det återspeglades i dramatikdebatten i *Hufvudstadsbladet* i våras. Teatrarne har kallat ståuppföreställningar, improvisationer, sång- eller diktkollage för dramatik, men jag skulle definiera dramatik snävare. I databasen har vi ändå inte varit helt rigorösa, också lite mer tveksamma fall är med här. Och trots att man koncentrerat sig på professionell teater finns här också med amatöruppsättningar av professionell dramatik.

Dramadatabasen Daniel tog i början av 2000-talet form vid litteraturvetenskapliga institutionen vid Åbo Akademi på initiativ av professorerna Clas Zilliacus och Ralf Långbacka (den senare belönades 2010 av SLS med Karl Emil Tollanders pris). Databasen upprätthölls på projektbasis tills SLS övertog den 2008.

Var skulle då Anna Simberg själv sätta ner forskarspaden i materialet?

– I synnerhet det äldsta materialet är intressant för forskningen, eftersom den informationen inte finns lagrad på annat håll. Jag skulle nog ta fasta på hänvisningarna till recensioner, det finns en mängd av dem från andra hälften av 1800-talet och första hälften av 1900-talet. Själva recensionerna nås inte via webbsöket, men tack vare hänvisningarna som finns noterade i pjäsuppgifterna kan man komma åt dem t.ex. vid Brages Pressarkiv.

ANNA SIMBERG ÄR TILL VARDAGS verksamhetsledare för Labbet, dvs. föreningen som arbetar för främjandet av ny svenskspråkig dramatik i Finland. Hennes förankring i teaterbranschen är till stor nytta vid uppdateringen.

– Jag känner till vad som händer på scenerna och läser därtill teatrarnas hemsidor och tidningen *Repertoar*. Informationscentralen för teater i Finland har också en bra informationskälla i databasen Ilona, men eftersom alla mindre teatergrupper inte anmäler sina uppsättningar till Teatrarnas informations-

central är Daniel mer komplett vad gäller moderna, tillfälliga produktioner.

Anna Simberg ser gärna att personer som sitter på kompletterande uppgifter tar kontakt.

– Nyligen ledde ett mejl från en privatperson till att jag kunde uppdatera Daniel med en hel rad uppgifter om författaren Joel Petterssons produktion.

Också Labbet upprätthåller en databas över finlandssvensk dramatik, men där sker uppdateringen på författarnas villkor.

– Labbets databas innehåller material av i huvudsak nulevande författare. Som användare kan man registrera sig och få fram hela pjästexten. Daniel ger den historiska informationen om äldre finlandssvenska pjäser och iscensättningar, och kompletterar på så sätt både Labbets databas och Ilona. ■

➤ Databasen Daniel finns på adressen www.sls.fi/daniel

Heidi Orava är kommunikationschef vid SLS

Anna Simberg, verksamhetsledare för Labbet, har på uppdrag av SLS kategoriserat materialet i dramadatabasen Daniel.

DIGITALISERING

Melodins väg från stugan till webben

Den digitala utgåvan av *Finlands svenska folkdiktning*

Föglöbonden Wilhelm Söderberg kunde knappast ana att den polska han spelade upp för Otto Andersson 1904 skulle bli en av de 1100 menyetter, polskor och polonäser som man kan lyssna till via webben hundra år senare. Nu har nämligen den första spelmansvolymen i Finlands svenska folkdiktning publicerats i en digital version.

TEXT: PIA LINDHOLM

Bröderna Viktor Vigilius (f. 1847) och Gustaf Verner Lindfors (f. 1849) från Spjutsund i Sibbo var flitiga spelmän och deltog bl.a. i Föreningen Brages spelmanstävling 1908, både i klassen för fiolspelmän och klarinettspelmän. Klensmeden Gustaf Verner poserar här med sin klarinett medan brodern Verner, som arbetade som fiskare, håller i fiolen.

I ntresset för det egna landets nationella identitet växte sig allt starkare på olika håll i Europa under 1800-talet. Tanken om att det egna landets kulturhistoria och kulturarv borde uppmärksammas och undersökas nådde även våra breddgrader i medlet av 1800-talet. På svenskt håll ville man lyfta fram att den svenskspråkiga befolkningen hade egna traditioner och en kultur som gick långt tillbaka i tiden. De äldsta uttrycken av denna kultur ansågs viktiga att bevara och detta gjordes genom att litterära och kulturhistoriska dokument samlades in. Kulturen togs också till vara genom insamling av dokumenterande slag, genom intervjuer med kulturbärarna och olika typer av uppteckningar.

Till en början fanns det inga egentliga anställda för uppdraget, utan insamlandet sköttes främst av professorer vid universitetet, deras studenter eller övriga medarbetare som reste ut till mer svårtillgängliga trakter på den svenskspråkiga landsbygden i Nyland, Åboland, Österbotten och på Åland. Tanken var att de mest ursprungliga kulturuttrycken och

bruken skulle tecknas upp och dessa ansågs finnas långt borta från ”civilisationen”. Resorna finansierades med hjälp av stipendier från Svenska litteratursällskapet, men någon lön betalades inte ut. Dessa tidiga pionjärer såg det som sin plikt att intervjua människor och samla in material för att rädda en kultur som de var rädda att skulle dö ut. Man tecknade upp bl.a. folkvisor, folkdanser, sagor, sägner, folktro och trolldom och lekar i hela Svenskfinland.

Arkivmaterialet i 21 band

Insamlingsverksamheten ledde med tiden till uppkomsten av ett digert arkivmaterial som så småningom började väcka intresse bland allt fler, främst som källmaterial för forskning. Ernst Lagus, dåvarande medlem i SLS:s styrelse, tog 1908 initiativet till att det värdefulla folkloristiska materialet skulle utges i bokform. Han talade varmt för sin idé i styrelsen och förklarade att det inte kan vara meningen att arkivmaterialet ”skall vara nergrävt och såsom hittills så godt som otillgängligt i arkivens gömmor. Det kan icke vara meningen, att det material, som ansamlats med stor möda och stora kostnader, skall utnyttjas af enbart en och annan forskare”.

Lagus vision om tillgänglighet fick medhåll och en utgivningsplan för verket *Finlands svenska folkdiktning* uppgjordes. År 1917 publicerades de två första volymerna som innehöll djursagor och undersagor. Tanken var att man skulle publicera allt finlandssvenskt folkloristiskt material som hade samlats in. Man var mån om att även forskare utanför Helsingfors och Åbo, i synnerhet forskare i de övriga nordiska länderna, skulle kunna ta del av materialet och utnyttja det för forskning. Att ha jämförelsematerial var viktigt i början av 1900-talet då en stor del av forskningen gick ut på att jämföra och söka ursprung. Därför omfattar verket inte enbart material som finns i Svenska litteratursällskapets arkiv utan även t.ex. Åbo Akademis folkloristiska arkivs material med Oskar Ranckens folkloristiska samlingar. Rancken var den första som systematiskt samlade in finlandssvensk folklore på 1800-talet.

Slutresultatet är ett mångfasetterat verk som innehåller många sinsemellan i hög grad avvikande folkloristiska genrer. Verket är en klassisk materialutgåva, vilket betyder att arkivmaterialet har publicerats oförkortat. SLS satsade stort på utgivningen – de bästa finlandssvenska experterna på de olika folkloristiska områdena anlätades, och forskare, avskrivare, kopister, systematiserare och redigerare arbetade tusentals timmar i över 60 års tid för att färdigställa

” Med tanke på det omfattande arbete som har gjorts både vid insamlandet och vid publiceringen av *Finlands svenska folkdiktning* känns det värdefullt att kunna ta nästa steg i verkets ’livslopp’.”

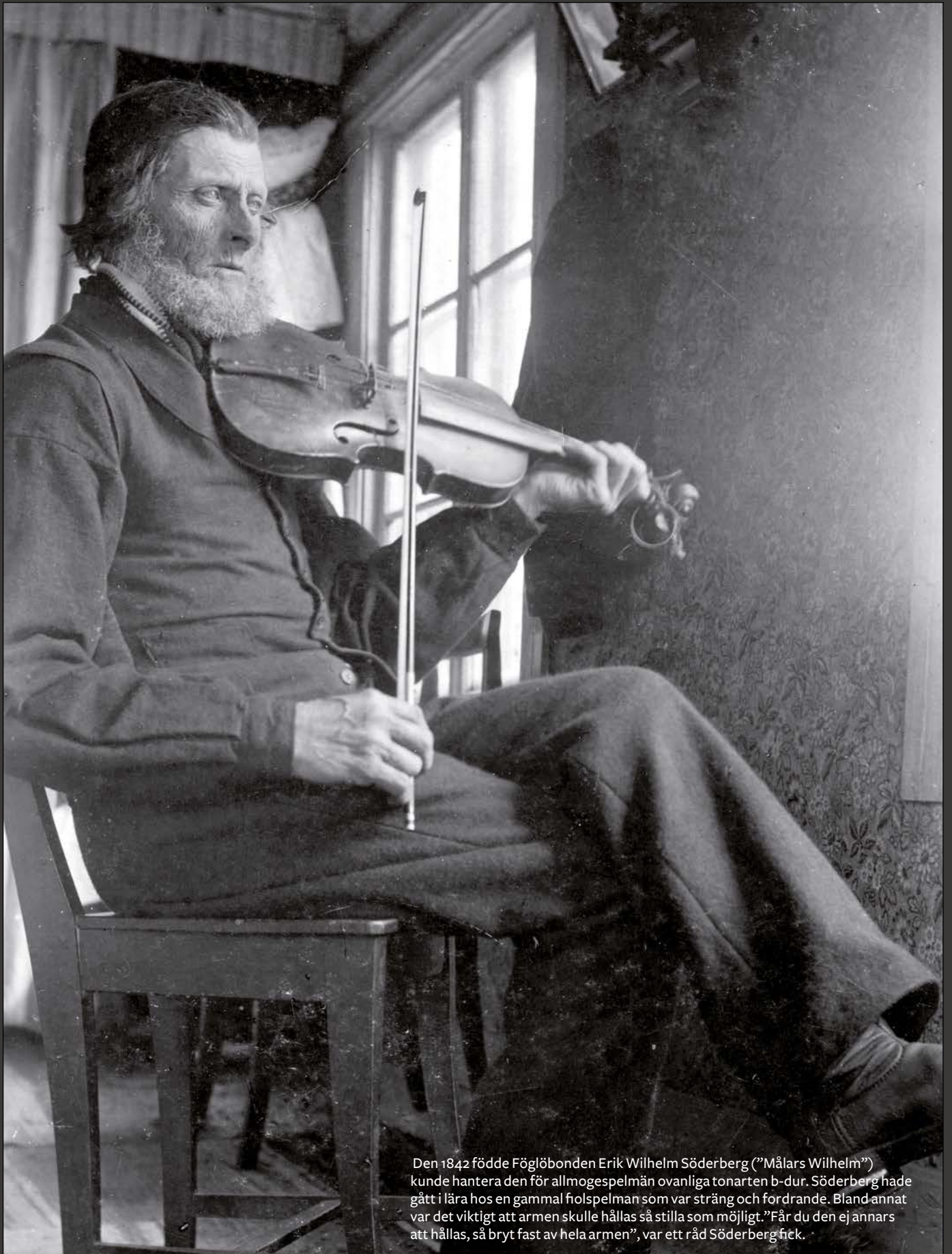
volymerna. Verkets slutliga omfång är imponerande: 21 band indelade i åtta huvudgrupper som totalt omfattar ca 13 000 sidor.

Folkdiktningen i digitalt format

Med tanke på det omfattande arbete som har gjorts både vid insamlandet och vid publiceringen av *Finlands svenska folkdiktning* känns det värdefullt att kunna ta nästa steg i verkets ”livslopp”. Nästan exakt hundra år efter Ernst Lagus idé om att publicera de folkloristiska uppteckningarna i bokform, föddes tanken på att praktverket skulle ges större synlighet genom publicering på webben.

Projektet att utge *Finlands svenska folkdiktning* digitalt började ta form 2008 då en del förarbete gjordes. Men det egentliga arbetet inleddes och en projektassistent anställdes först året därpå. Projektgruppen gick in för att först publicera volymerna med spelmansmusik och detta hade flera orsaker. Dels är materialet i dessa volymer det mest efterfrågade och mest använda, dels är det möjligt att i en webbversion ge användaren information som sträcker sig utöver det som kan läsas i de tryckta volymerna. Publiceringen av den första digitaliserade volymen kommer att ske under sommaren 2010. Med tiden ska webbplatsen byggas på med flera musikvolymer och på sikt även flera materialtyper.

Under projektets två första verksamhetsår har materialet i den första spelmansvolymen *Äldre dansmelodier*, dvs. menuetterna, polskorna och polonäserna bearbetats för webbpublicering. Arbetet med materialet har skett på flera plan. Alla uppgifter vad gäller spelman, ort, upptecknare, tidpunkt, låttitel, lätttext osv. har registrerats i en databas som står som grund för den sökfunktion som finns på webbplatsen. Dessutom har ytterligare uppgifter om spelmännen, uppteckningssituationerna och melodierna in-

Den 1842 födde Föglöbonden Erik Wilhelm Söderberg ("Målars Wilhelm") kunde hantera den för allmogespelmän ovanliga tonarten b-dur. Söderberg hade gått i lära hos en gammal fiolspelman som var sträng och fordrande. Bland annat var det viktigt att armen skulle hållas så stilla som möjligt. "Får du den ej annars att hållas, så bryt fast av hela armen", var ett råd Söderberg fick.

Deltagarna i Brages första spelmanstävling som gick av stapeln den 4 augusti 1907 i Mariehamn. Med på bilden finns Petter Fredriksson (längst t. h. i främsta raden), som tecknade upp en hel del spelmansmusik bl.a. i Österbotten.

förts i databasen ur originalsamlingarna, vilket gör webbversionen digrare än det tryckta verket.

En digital version erbjuder även andra fördelar. Användaren har nämligen också möjlighet att lyssna på de sammanlagt 1100 menuetterna, polskorna och polonäserna som den första digitaliserade volymen innehåller. På detta sätt kan intresserade få en uppfattning om hur melodin kunde låta, spelad på piano. Noterna till samtliga melodier är givetvis också tillgängliga och kan skrivas ut. Intresserade kan även ändra tonarten på melodierna vid behov. Webbplatsen är en stor tillgång för t.ex. dem som vill veta mer om den finlandssvenska spelmanstraditionen, som själva sysslar med folkmusik eller är nyfikna på de spelmän som fanns på den egna hemorten.

Varför en digital utgåva?

Syftet med projektet är i enlighet med Ernst Lagus ursprungstanke att öka kännedomen om det finlandssvenska folkloristiska materialet. Förhoppningen är att universitetsforskare, musiker, hembygdsforskare, underhållare, revymakare och andra intresserade av den äldre folktraditionen ska hitta och ha glädje av denna digitaliserade skatt. Det finns också en förhoppning om att nya användare ska få upp ögonen för detta klassiska verk. *Finlands svenska folkdiktning*

i digital version står till fri disposition och kan användas till det som var och en önskar.

Ett projekt som detta bidrar till att arkivmaterialet får en större spridning i och med att det är tillgängligt på webben. Via den digitala tekniken kan spelmannen som spelade upp sina melodier för upptecknaren för omkring ett sekel sedan nå en lyssnarskara han själv aldrig hade kunnat föreställa sig och kanske även inspirera 2000-talets folkmusiker. Den databas som nu skapas bidrar i sin tur till att arkivmaterialet inte förblir så gott som otillgängligt i arkivens gömmor. Varmt välkomna till den digitala utgåvan av *Finlands svenska folkdiktning*. ■

► Den första volymen i den digitala utgåvan av *Finlands svenska folkdiktning* finns på adressen www.sls.fi/folkdiktning.

Pia Lindholm är projektassistent inom projektet Den digitala utgåvan av Finlands svenska folkdiktning

A young girl wearing a patterned hat and a heavy coat is holding a small piglet. The background is a blurred outdoor setting with trees and a fence.

FRÅGELISTA

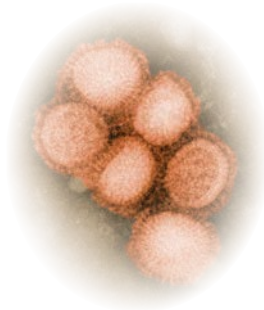
”Har det vuxit knorr på dig redan?”

Webbfrågelista om svininfluensan

Våren 2009 spreds plötsligt nyheten om att en ny farlig sjukdom, en influensaepidemi, hade brutit ut i Mexiko. Svininfluensan kom att bli höstens stora samtalsämne och Folkkultursarkivet beslöt att följa upp detta i en webbfrågelista. Hur påverkade influensan vår vardag, vilka skyddsåtgärder vidtog folk och vad ansåg man om mediebevakningen?

TEXT: MONICA STÅHLS-HINDSBERG

Nyheten om en influensaepidemi i Mexiko förorsakad av ett okänt virus spreds snabbt via medierna våren 2009. Relativt snart fick man reda på vilket virus det var fråga om, A(H1N1), dvs. samma virustyp som i tiderna spred den influensa som kallas spanska sjukan, men nu med en ny genetisk uppsättning som vi människor har dålig eller ingen immunitet mot. Svininfluensan orsakas av ett virus som innehåller gensegment från svin, fågel och människa. En betydande del kommer från gensegment som påträffas hos grisar, därav det folkliga namnet svininfluensa, vilket även kommer att användas i denna artikel.

Under sommaren och hösten fylldes tidningarna med braskande rubriker, och vi fick i flera omgångar ta del av hur farligt det nya viruset var och att det spreds sig som en löpeld bland jordens befolkning. Vi fick veta hur många som insjuknat och hur många som avlidit. Vi fick även ta del av alla skyddsåtgärder, som företogs av myndigheter på olika håll i världen för att stävja virusets framfart. Alla skulle vaccinera sig och ju fortare, desto bättre. Inom loppet av några månader hade epidemin blivit en pandemi. I *Hufvudstadsbladets* ledare den 8 april 2010 konstaterades att det denna dag var årsdag för de första rapporterna om svininfluensan. Svininfluensan hade visat sig vara snäppet farligare än vanlig säsonginfluensa, men mer än hälften av Finlands befolkning ändå valt att inte låta vaccinera sig.

Efter alla dramatiska dödlighetsprognoser och nyhetsrapporter om vilda jakter på vaccin kan man fråga sig vad gemene man ansåg om svininfluensan. Folkkultursarkivets intresse för att dokumentera hur svininfluensan påverkade vår vardag föddes som en reaktion på all rapportering om den nya influensan. Från och med den 27 november 2009 fanns Folkkultursarkivets frågelista *Svininfluensan! Svara på hös-*

tens stora samtalsämne på Svenska litteratursällskapets hemsida. Frågelistan, i form av en webbenkät, låg tillgänglig i knappa tio veckor fram till den 30 januari 2010. Förutom på SLS hemsida spreds information om enkäten via puffar i dagstidningar och radio, på Facebook och på ungdomssajten Berusad.org (ett diskussionsforum på nätet för ungdomar mellan 13–30 år). Information fanns också på yrkeshögskolan Arcadas hemsida och på Mammapappa.com, som är en webbplats för svenskspråkiga föräldrar i Finland. Jag har valt att publicera inläggen i den här artikeln med total anonymitet, eftersom en stor del av svararna är yngre än de som vanligtvis svarar på Svenska litteratursällskapets frågelistor.

Allmänt om influensan

Influensa förekommer som världsomspännande epidemier när virus A ändrar karaktär. Förändringarna resulterar i att stora delar av en befolkning insjuknar under en kort tidsperiod. De flesta är sjuka några dagar och tillfrisknar sedan. För enstaka tidigare friska individer, för människor med vissa kroniska sjukdomar och för äldre personer kan sjukdomen bli mycket allvarlig.

Redan under antiken och medeltiden förekom influensaepidemier och pandemier. Den första riktigt säkra epidemin kan dateras till 1510-talet, då rapporter kom in från Spanien, Italien, Ungern, Tyskland, Frankrike och England. Efter detta vet man med sä-

---

OVAN En kolorerad elektronmikroskopisk bild av viruset.

MOTSTÅENDE SIDA Grisens glada dagar var nog förbi då svininfluensan slog till på allvar år 2009. Så här intim är man knappast med husdjuren i dag. Här promenerar Gunnel Åström med en liten griskulting sin famn år 1930. Foto B. Åström. SLS 1555:121.

kerhet att varje århundrade från och med 1700-talet, har drabbats av minst tre pandemier. De fyra senaste epidemierna, dvs. ryska snuvan 1889–92, spanska sjukan 1918–1920, asiaten 1957–58 samt Hongkonginfluensan 1968–70, uppvisar både likheter och skillnader. Dessa pandemier drabbade världen genom en inledande våg av samtidiga insjuknanden, som pågick med största intensitet under sex till åtta veckor, varefter infektionen fortsatte i mindre omfattning under flera månader. Influensan återkom sedan i flera vågor.

Spanska sjukans dödlighet var odiskutabelt högst av de nämnda epidemierna. Den smittade en halv miljard människor och dödade med säkerhet tjugotusent miljoner människor över hela världen. Uppgifterna om de döda varierar kraftigt beroende på källa, men unga vuxna i åldern 20–40 drabbades värst. Personer över 40 år insjuknade inte i lika hög grad, tack vare den immunitet mot influensavirus A som de hade fått under 1889 års influensaepidemi. Även om sjukdomen mest påminde om vanlig influensa, skapade det stora antalet dödsfall hos unga friska människor skräck i samhället. Namnet till trots kom influensan inte från Spanien, utan fick antagligen sin början på en militärbas i USA, därifrån smittan spreds till Europa som då var mitt uppe i första världskriget. De krigförande länderna censurerade uppgiften om sjukdomen. Först då smittan nådde Spanien, som inte var med i kriget, kom sjukdomen till allmän kännedom.

Spanska sjukans sjukdomsbild har av dåtida överläkaren Jarl Hagelstam på Maria sjukhus beskrivits med följande ord:

I kliniskt afseende hafva fallen företedt en mycket stor likformighet: ett mestadels plötsligt insjuknande, stundom dock efter ett kort prodromalstadium, med ofta starkt framträdande nervösa symptom – hufvudvärk, ryggvärk, starkt angripet allmäntillstånd – ofta äfven magsmärter, kväljningar, kräkningar eller diarré, samt i flertalet fall symptom från respirationsvägarna. I en del fall ytterst retsam hosta, i andra starkt framträdande heshet och sväljningsbesvär med diffus rodnad af svalget, ofta redan i början blodfärgade upphostningar.

Både bakom spanska sjukan och bakom svininfluensan finns ett influensavirus av A-typ med beteckningen H1N1, men med olik genetisk uppsättning. Virus utmärks av att det mycket snabbt kan förändra sin arvs massa, vilket kan vara förödande för

människans immunförsvar. Spanska sjukan började som ett mildt virus, det var först den andra vågen under hösten 1918 som hade en förödande inverkan. Då fanns inte, såsom i dag, antibiotika och vaccin, och man hade inte heller samma kunskaper om hygien och bakterier.

A-stammen isolerades första gången 1933. Man upptäckte snabbt att det gick att odla virus i hönsägg, vilket var en ypperlig steril miljö. Detta möjliggjorde en storskalig produktion av vaccin, som profylax, mot insjuknande i influensa. Det tar i dag 3–6 månader att framställa ett vaccin anpassat för ett givet virus. Innan viruset kan användas för vaccinering skall det avdödas.

Unga meddelare med fräscha svar

Sammanlagt 203 personer svarade på SLS-enkäten som hade åtta bakgrundsfrågor och nio frågor om själva svininfluensan. I bakgrundsfrågorna frågade vi efter sedvanliga uppgifter som svararens namn och kontaktuppgifter. Ålder lades av etiska skäl till efter att enkäten lades ut på ungdomssajten Berusad.org. Av svararna var 67 % kvinnor, 17 % män, medan 16 % valde att svara anonymt. Majoriteten av svararna hade angivit yrken som kan anses tillhöra medelklassen (24 %). Två yrken fanns klart starkare representerade än andra; för det första hade påfallande många lärare (5 %) besvarat enkäten och för det andra personer som arbetar inom sjukvården (10 %), vilket kanske inte är förvånande. Av meddelarna hade 10 % befattningar i ledande ställning, 25 % var studerande och 5 % var pensionärer. Fyra svarare uppgav sig vara elever, medan några procent inte hade angivit sitt yrke.

Svaren var många gånger mycket ställningstagande och informativa, vilket visar att frågelistan besvarades av personer som ansåg ämnet vara aktuellt och viktigt. Bland de yngre deltagarna fanns några svar som var ytterst kortfattade. Särskilt frågorna om vaccinet, om diskussioner om svininfluensan och om hur sjukdomen behandlats i medier, lockade fram de längsta svaren bland meddelarna.

Kärt barn har många namn

Vilka benämningar fick då svininfluensan under den tid den var aktiv? ”Massor – allt med grisar och svin på alla språk”, enligt en svarare. De flesta namnen anknyter till djurets egennamn dvs. svin. Sedan har man influerats av dialekter, olika språk eller av viru-

sets kemiska sammansättning när man skapat nya namnförslag. Här är några exempel:

galtsnära, baconfeber, nasseflu, flininfluensa, schweinflu, Sviinon, H1N1, grymtansjukon, svininfluensa, H1N1 nassejukan, nöfnöff, svinis, grissjuka, grisflunssa, grisfeber, svinsjuka, sikis, sikaflunssa, possuflunssa, possuunuha, den nya influensan, baconsnuva, nassefeber, pika-sika.

Här förefaller det inte att vara någon skillnad mellan svararnas boningsort, ålder eller kön, utan snarare finns skillnaden i hur allvarligt man förhåller sig till influensan. I de svar där det finns mindre raljanta namn, genomsyras också de övriga svaren av en mera seriös inställning till influensan. Bland förslagen ingår även geografiska namn såsom Mexikoinfluensa och Amerikasnuvan.

Namnet svininfluensa fick snabbt fotfäste. Det officiella namnet med bokstavs- och sifferkombination var kanske inte så lätt att komma ihåg, speciellt inte för yngre. Att det blev svininfluensa och inte till exempel fläskflunssa, beror säkert på att ordet svin har en större genomslagskraft än ordet fläsk i media. Kallar man svininfluensan för nassefeber, så vill man kanske ge influensan en lite snällare framtoning, medan Schweinflu (alltså ett ”tyskt” ord), däremot visar att man förhåller sig ganska skämtsamt till saken.

Allvarliga och skämtsamma diskussioner om svininfluensan

Det råder ingen tvekan om att influensan har debatterats, både privat och i medier, i sakliga ordalag, liksom också i mera ilska sådana. Klart är i alla fall att man fått veta mer än man velat – så summerar flera sitt svar på fråga två som handlar om på vilka sätt svininfluensan diskuterats. Till en början slukade man alla nyheter om den nya influensan, men snabbt kom mättnadsgränsen emot. När tidpunkten för den första influensavågen sköts framåt ett par gånger var det många som frågade sig om det igen var fråga om ”vargen kommer”-fenomenet, såsom vid fågelinfluensan några år tidigare.

Vi skämtar en del om det. Samtidigt är det många frågor som snurrar. Folk tycks vara oroliga under fasaden av skämt. Man undrar om symptom, åtgärder, vaccin, mediciner, biverkningar etc. Många skriver på Facebook om hur de mår, om de skall ta vaccin eller inte etc. Alla diskuterar och vän-

” Till en början slukade man alla nyheter om den nya influensan, men snabbt kom mättnadsgränsen emot.”

tar, både hemma, i skolan och på jobbet. Man frågar råd och åsikter av andra och behandlar den rätt kollektivt.

På arbetsplatserna diskuterades influensan också flitigt. Man funderade över hur den uppkommit och argumenterade för och emot en vaccinering, ofta till den grad att ingen orkade tala om temat längre.

Min 23-åring insjuknade troligen i svininfluensa. Han kom hem fredag kväll, inom en timme hade han hög feber. Muskelvärken var svår, huvudvärken ännu svårare. Han tog Burana upp till 2 000 mg/dygn. Han var vid gott humör, men fick vila halvvägs uppför vindstrappan, flunssan påverkade, tog andan ur honom. Jag ”lättade” mitt hjärta på jobbet (hälsovårdscentralen) i kafferummet med baktanken att jag skulle få lite goda råd. Jag var ju orolig för min son. Gissa om jag blev förvånad! ”Tysst!! Vi vill inte höra ett ord om influensan i kafferummet”, sa telefonrådgivningens personal. De var helt ”allergiska” mot ämnet. Men jag förstår dem. Folk ringde ner telefonrådgivningen. Arbetsgivaren bjöd på frukt i kafferummet för att visa sin tacksamhet till personalen.

Framförallt diskuteras det om det är så farligt att få svininfluensan och om vaccinationer verkligen är nödvändiga. Många anser att det är bättre att eventuellt få influensan och på så sätt få naturlig motståndskraft mot den än att för säkerhets skull vaccinera sig och riskera att få allvarliga biverkningar av vaccinet. Många tror att svininfluensan inte är så farlig som den har framställts i media och framhåller att det också sägs att man kan ha en väldigt lindrig variant av influensan. Detta har diskuterats hit och dit i nästan alla sammanhang där jag har rört mig den senaste månaden (november 2009). Jag har hört att gravida bekanta tänkt avstå från vaccinet eftersom man inte vet om vaccinet kunde vara en risk för fostret. Jag har också hört att föräldrar med

små barn avstått från att vaccinera barnen eftersom de bedömt att det är lindrigare risker förknippade med att barnen får influensan än att de får vaccinet.

Många upplevde att diskussionerna kom i olika vågor. Först diskuterades man om det var farligt att insjukna, influensans symptom och huruvida man hade haft den eller inte. Sedan diskuterades det om man skulle vaccinera sig eller inte, därefter hur farligt vaccinet var. Rykten uppstod snabbt, eftersom det pratades på så många håll om influensan. Däremot har ingen spontant berättat om när och hur de först fick höra om influensan. Det som är uppenbart är att många undrar huruvida de fick influensan eller inte, och att de gärna skulle vilja få detta bekräftat, oavsett om man vaccinerat sig eller inte.

För någon vecka sedan diskuterades svininfluensan nästan varje dag både på jobbet och bland bekanta. Var och varannan kände sig lite hängig eller förkyld och varje dag konstaterades att ”för att det ska vara svininfluensa måste du ha fått hög feber” och därmed avfärdades fall efter fall som bara vanlig förkyllning. Jag fick själv hosta som snabbt gick ner i lungorna, samma dag som en kompis jag träffat dagen före också fick hosta med påföljande feber. Min kompis blev snabbt feberfri men trodde ändå att hon haft svininfluensan. Jag fick aldrig feber så jag tror därför att jag inte har haft svininfluensa, men jag har nog utsatts för samma smitta som min kompis ... Min kompis berättade att ryktet om hennes insjuknande nått henne själv på överraskande vis: hennes systers pojkväns mamma i Vörå hade hört att min kompis hade testats för svininfluensan och fått positivt resultat. Min kompis, som bor i Korsholm, har inga bekanta i Vörå och har inte testats för influensan, så hon blev väldigt förvånad över att ett sådant rykte spridit sig så långt bort och tagit sådana proportioner.

Yngre svarare har genomgående en mera avslappnad attityd till svininfluensan, en flicka på knappa 20 år skriver så här om hur hon och hennes vänner förhåller sig till svininfluensan:

Det är en ganska jämn fördelning mellan hysteri och ”jag-bryr-mig-inte”-attityd. Varför epidemier uppkommer har jag ingen aning om (skvallra inte till min gymnasiebiologilärare, jag borde veta). Jag har diskuterat ämnet både hemma och med vänner, mest har vi pratat om den verkliga är så allvar-

lig som media har fått influensan att verka, och om man borde ta vaccinet. Mycket har vi skämtat om den också. ”Jag känner mig sjuk”, ”Kolla om det har växt ut en knorr på dig!” och ”Jag orkar inte laga läxorna”, ”Inte jag heller, med lite tur tar influensan livet av mig under helgen”. Sist och slutligen har varken jag eller mina vänner tagit influensan på allvar, trots dödsfall, men vanligt förekommande årliga influensor sägs ta långt fler liv varje år än vad svininfluensan gjort, så att skämta om hysterin media har fött är väl normalt.

” Många har uttryckt sin ilska över den allmänna uppmaningen om att inte ta i hand, eftersom man upplever det som viktigt i sociala sammanhang.”

Snabbt började man skämta om influensan, dels vänner emellan, dels även på olika sociala forum. Olika klipp lades ut på YouTube, för att skoja men också för att föra fram olika ställningstaganden t.ex. mot vaccinet.

Barnen hade sett på ett Youtube-klipp om en amerikansk hejarklacksledare som bara kunde gå baklänges som en biverkning av vaccinet. De meddelade att de inte ville börja gå baklänges. Jag försökte förklara att det säkert var en fejk.

Befolkningen uppmanades vidta olika skyddsåtgärder. Man skulle bl.a. tvätta händerna noggrant, nysa i en näsduk samt undvika att hälsa genom att ta i hand. På frågan hur man hälsar har det kommit svar som anger att man tog uppmaningen på allvar, men också svar som visar att man tyckte att myndigheterna överdrev med försiktighetsåtgärderna. Många har uttryckt sin ilska över den allmänna uppmaningen om att inte ta i hand, eftersom man upplever det som viktigt i sociala sammanhang. Att bara symboliskt vifta i luften med handen eller gnugga armbåge mot armbåge för att uttrycka sin artighet vann inte riktigt gehör, utan upplevdes som tillgjort. Här är några korta uttalanden om hur man förhöll sig till uppmaningen om att inte ta i hand.

- Kramar hälsar och pussar som förr. Har inte börjat med någon överdriven tvättning och inte gynnar jag spritförsäljningen heller !!!!
- Jo jag tar inte någon i hand. Jag hälsar muntligt. Med en människa har vi en ”lufthälsning” med vilket vi simulerar handskakandet.
- Nonsens, tar i hand som förut.
- Nej jag följer inte rådet.
- Följer absolut inte rådet, hälsar nog med att ta i hand.
- Nej jag har inte ändrat på mina vanor

Ömhetsbetygelser i form av kramar och kyssar har man fortsatt med trots den allmänna uppmaningen att man inte skall hälsa genom att röra vid varandra. Många har upplevt det som motstridigt att man impulsivt kramar barn, men ändå uppmanas att inte ta i hand. Men en så djupt rotad vana, som att artigt skaka hand när man hälsar, har för många varit svår att avstå från.

Det är jättesvårt att inte ta i hand. Det är så i ryggraden. Försöker komma ihåg att inte ta i hand. Brukar titta ordentligt i ögonen och säga hej – ofta blir det lite komiskt då båda parterna sträckt fram handen och så kommer båda ihåg att ajjoo det inte skulle skakas hand. Aningen töntigt känns det i t.ex. dagispersonalen skakar inte hand med vuxna men nog kramar de barnen – var är logiken?

Hur farlig är svininfluensan A(H1N1)? Är du rädd för den?

Svininfluensan smittade väldigt lätt, vilket utgjorde ett hot mot samhället – på sätt och vis kan man säga att den var farlig både för samhället och individen. En annan sak som skiljer svininfluensan från andra influensor var att den i större utsträckning drabbade yngre, tidigare friska personer. Vid vanlig säsonginfluensa är det vanligen den äldre befolkningen som insjuknar med svåra symptom. De flesta skriver att de inte är direkt rädda för svininfluensan. De som svarat jakande har förklarat sin rädsla med att de tillhör någon av riskgrupperna. Särskilt gravida har varit oroliga och funderat på vad som är värre, att insjukna eller att ta vaccinet.

Jag var rädd för den. Både jag och min man tillhör riskgrupp så nu är vi vaccinerade och likaså barnen. Men ännu är jag nog orolig för sådana nära som ej fått vaccin. Ingen av oss blev smittad. Men vi höll

04.01.2010 - 16:58:21

Om du vaknar upp och ser ut så här – Stanna hemma!

Svininfluensa! Svara på frågor om höstens samtalsämne!

Folk Kultursarkivet har öppnat sin webbfrågelista om höstens stora samtalsämne, nämligen svininfluensan.

06.01.2010 - 13:32:09

he e klart maN SIIR UT SODEE TOMMIX

06.01.2010 - 12:58:11

SIIR MAN UT SÅDEE ME SVININFLUENSA? 🍌 bra bild 🍌

05.01.2010 - 12:42:26

man vaar fökyld, möjligtvis sjuk hals... nice bild btw 🍌

05.01.2010 - 12:37:57

hehe skämta 🍌🍌🍌🍌🍌🍌

05.01.2010 - 12:33:57

Lulwut? 🍌 jag tror själv ja haft de fö en måna sen.

satan va han de mänskon e ful

04.01.2010 - 22:04:35

herregu, min brosha på bild 🍌

04.01.2010 - 22:03:31

🍌 hehe skämta 🍌🍌🍌🍌🍌🍌🍌🍌🍌🍌🍌🍌🍌🍌🍌🍌

04.01.2010 - 22:02:59

liiti kul sku e ju noo vara om all som ha haft svininfluensa sku böri sii ut såde 🍌

Frågelistan riktades medvetet till yngre meddelare, som är vana att surfa på webben och besöka olika webbplatser. Tanken var att samtidigt göra Svenska litteratursällskapets hemsida kändare och fånga upp yngre meddelare till Folk Kultursarkivets fasta skara av meddelare. Resultatet uteblev inte, en fjärdedel av svararna har meddelat att de är studeranden.

När frågelistan lades ut på ungdomssajten Berusad.org illustrerades den med en manipulerad bild som skall föreställa någon som insjuknat i svininfluensa. Det roliga var att bilden var så uppseendeväckande att den gav upphov till en spontan diskussion med ohämmade inlägg åtföljda av smileys av mest varierande slag. Här är några exempel tillsammans med bilden.

barnen hemma från dagis de två veckor epidemin var värst här hos oss. Det hade råkat så att den kom till dagis och skola under ett veckoslut så vi bedömde att barnen med god tur inte blivit smittade. Jag var rädd att det faktiskt kunde vara svårt att få vård då det hette att sjukhusen var nästan fulla. Sen tyckte vi att då vi har möjlighet att hålla hemma så gör vi det. Det kändes onödigt att ha tre sjuka barn då man kanske kunde slippa. Vecka två de var hemma fick de vaccin i början av veckan. Följande vecka fick de gå till dagis. Vi hoppades att skyddet var tillräckligt.

Av svaren märker man att äldre personer för det mesta förhåller sig mera vaksamt och försiktigt till influensan, och de har inte heller svarat nekande på frågan om de är rädda. Däremot har de yngre så gott som genomgående bevarat frågan med ett nej.

Hela epidemin verkar vara uppsjasad. Vem vinner på det? – jo medicinindustrin gör stora pengar. Många fler dör i sjukhusbakterier månatligen, men ingen vill tala om det, varför inte. Många fler dör i trafiken i Finland än i influensan.

Med den femte frågan ville jag veta hur man skyddat sig mot influensan. De flesta har använt desinfektionsmedel efter att de rört sig på stan eller innan de börjat äta. De som reser mycket var redan vana att desinficera händerna. Även här märker man en skillnad mellan äldre och yngre svarare, bland de äldre har nästan alla skaffat desinfektionsmedel och poängterar också nödvändigheten att tvätta händerna, dvs. att skydda sig. De yngre förhåller sig mera lugnt till saken. Finns det desinfektionsmedel till hands så använder också yngre personer det, men de går inte själva till affären eller apoteket och köper en flaska.

Jag har skaffat desinfektionsmedel. Före jag blev vaccinerad använde jag det då och då när jag var på stan och hade rört i rulltrappsräcken eller nåt liknande. Jag tvättar händerna alltid före maten, alltid när jag kommer hem, osv. Munskydd har jag inte använt. Min (hysteriska) moster var rädd när munskydden tog slut i apoteket.

Andra tycker att all denna desinfektionshysteri är av ondo:

Desinfektionsmedel hör f-n till. Man gör bara bobborna resistent. Händerna tvättas före maten och genast då man kommer utifrån, som alltid förr. Inga munskydd.

Gällande den sjätte frågan, som handlade om hemapoteket, svarar de flesta att man inte utökat sitt sortiment: ”Vi har coldrex och aspirin som vanligt, inget annat.” Största delen har svarat nej på frågan och ifall man köpt något så har det varit vanliga värkmediciner såsom sådana med paracetamol eller ibuprofen.

Då det verkade som att en epidemi snart skulle bryta ut för några veckor sedan och risken att smittas och hastigt insjukna därmed kändes någorlunda överhängande, såg jag över mitt hemapotek. Då jag blev förkyld i samma tider blev det också aktuellt att besöka apoteket för att skaffa bland annat receptfri hostmedicin. Då jag då ändå besökte apoteket köpte jag även lite tillskott till hemapoteket. Jag skaffade även lite extra matkonserverer och annan hållbar mat med tanke på att jag kanske skulle bli sängliggande med kort varsel. Eftersom jag hade säsongsinfluensa våren 2008 har jag tidigare erfarenheter av att verkligen inte orka vare sig skaffa eller koka mat åt sig då man har hög feber i flera dagar.

Några har funderat på varför medicinen Tamiflu, som används vid svininfluensa finns att köpa fritt i andra länder men inte här.

Nej, ingen ändring, samma lilla förråd som tidigare. Förstår inte varför Tamiflu inte släpps fritt som i Norge, folk känner sig tryggare om de har ett paket hemma för akuta behov och är färdiga att betala för det. Litar myndigheterna inte på oss, tror de att vi byter ut knäckebrödet mot Tamiflu?

Att vaccinera sig eller inte – hur skall man göra?

Frågan om vaccinet har lockat folk att berätta om vad man anser om vaccineringen. Bland de äldre meddelarna framkom att de anser att det inte har forskats tillräckligt i vaccinet, därtill funderade också en hel del svarare på om man riskerar att drabbas av eventuella senkomna biverkningar. De historier som cirkulerat i samhället har skrämmt många och därför väckt tankar om att man inte vågar låta sig vaccineras. En stor del tycker att det är fullständigt onödigt

att vaccinera sig, medan andra säger att det inte kan bestämma sig för hur de skall göra.

Nej tänker inte vaccinera mig och försöker också att påverka mina barn 20 + 23 att inte ta vaccin. Tycker att vaccinet är helt onödigt och kommit för sent !!! Vet inte hur medicinen är uppbyggd och ifall den hjälper när det behövs. Sonen hade svininfluensa vid Nylands Brigad tidigt i höst. Fick hög feber + de symtomen som dom hade som blev testade och konstaterade att dom hade svininfluensan. Var sjuk i 3 dagar sedan var han på benen igen. Hostade kraftigt efter och fick en kur antibiotika m.a.o. EN HELT VANLIG FÖRKYLNING !!!! Ska han nu vaccineras 3 månader efter?? Helt slöseri med rikets pengar i denna "lamatid" anser jag !!!!

Många diskuterar kring vaccinationen, om den är nödvändig eller inte, hur farlig själva vaccinationen är, kvicksilvret i vaccinet. Man jämför ofta med Asiaten och Hongkongen som härjade på 50- och 70-talet och många anser att vi som var med då har ett skydd mot svininfluensan. De flesta i min omgivning anser att man överdriver riskerna och skrämmer upp människor i onödan. Att räkna upp och beskriva antalet dödsfall förorsakade av svininfluensa har ytterligare jagat upp stämningen. Det diskuterades dagligen i början av hösten, men nu verkar diskussionen ha avtagit. Det florerade en hel del rykten och konspirationsteorier via nätet och man uppmanades att bojkotta vaccinationen. Från arbetsgivarens sida uppmanades vi att mangrant låta vaccinera oss. Barn och unga verkar mera rädda än vuxna och har många frågor kring sjukdomen. Jag tror att den ökade rörligheten har påverkat spridningen av smittan. Det skojades och skojas en hel del om sjukdomen och via e-post har jag fått många skämtbilder kring hur man kommer att se ut om man smittas.

Även bland de yngre svararna framkom åsikter om att forskningen var bristfällig, men framför allt att de hört så många hemska historier om vaccinet och dess biverkningar, att de omöjligt kan låta vaccinera sig. Många tyckte att det var direkt obefogat att vaccinera sig. Till skillnad från äldre meddelare ansåg yngre att det är helt okey att insjukna i svininfluensan, att få den en gång och efter det ha immunitet inför eventuella kommande influensaepidemier. Ett par meddelare tyckte att det var direkt dumt att ta vaccinet. En skrev att hennes föräldrar hade tvingat henne, en

annan menade att hon absolut vill ha vaccinet och ytterligare en skrev att det är en plikt att ta det. Åsikterna bland yngre meddelare är färgstarkare, vilket också framkommer av följande utsagor.

Jag har fått vaccinet och fick märkliga symptom om den. Alla mina bekanta har fått några slags symptom. Med de flesta liknar symptomen en "minisvinis". Jag fick en allergisk reaktion, mädde illa, hade svårigheter och gå, jag var trött, hade en liten snuva, lite feber, sov dåligt. Armen var också väldigt ond för nästan en vecka. Jag rekommenderar vaccinationen för människor som har någon underliggande kronisk sjukdom.

Många hemska historier som jag mest anser är lösa historier, bl.a. att pojkar blir sterila och om skalens hemska biverkningar och kvicksilvret förstås.

Jag anser att vaccinering är onödigt för de som inte är i riskgrupperna eller arbetar inom sjukvård. Dessutom tror jag att vaccinet inte är tillräckligt testat för att se biverkningar i framtiden, som t.ex. dendär medicinen mot illamående som kom ut på 1950-60-talen som fick många barn att bli "missbildade". Jag har hört att någon blivit lam o.s.v., och jag skall inte vaccinera mig. Det är onödigt. Skulle jag bli sjuk och dö, så må det väl vara så. Hellre det än att få någon eventuell biverkning i framtiden, som på så vis skulle förstöra mitt liv.

” De historier som cirkulerat i samhället har skrämmt många och därför väckt tankar om att man inte vågar låta sig vaccineras.”

”Onödigt hysterisk inställning” – åsikter om mediernas rapportering

Så gott som alla tycker att medierna skrivit för mycket om sjukdom och död i sin rapportering om svininfluensan. Man talar om skrämselfaktik och framför allt använder svararna ordet hysteri när de beskriver mediernas sätt att rapportera om influensan. Många är även helt övertygade om att medierna har gått

Handskakning blev ett populärt sätt att hälsa under 1900-talet i Svenskfinland och användes ofta som gest hos fotograferna för att visa att man var vänner och hade samma sociala ställning. När influensavågen var som starkast under hösten 2009, försökte man undvika att hälsa genom att ta i hand. Många menade dock att denna gest är så starkt förknippad med artighet att det var mycket svårt att låta bli.

läkemedelsföretagens ärenden, vilket de upplever som fel och anser att har minskat trovärdigheten i rapporteringen. Det är alltså ingen positiv bild av medierna som ges i svaren.

Ämnet behandlas mer än tillräckligt. Dessutom har medier förorsakat att svininfluensan blåst upp en rädsla bland folket. Det som borde diskuteras mer är myndigheternas sätt att vaccinera ett helt land med ett vaccin som inte är forskat i ordentligt. Det som är skrämmande är att man gått ut med att det är så tryggt så, och så ser man små inserter med flera gravida som fått missfall inom några timmar efter vaccinet, men då kommer folkhälsoinstitutet och säger att det inte alls är såå säkert att det har med vaccinet att göra.

Framför allt har svararna fäst sig vid att det förekommit, i deras tycke, motstridiga uppgifter. Å ena sidan säger Folkhälsoinstitutet en sak och så rapporterar kvällstidningarna en annan sak. Svaren behandlar även det faktum att man som användare av medier tar fasta på ord som antal dödsfall och insjuknade och att de upplevs som skrämmande. Ingen uppgav att det skulle ha funnits någon större skillnad mellan finsk- och svenskspråkiga tidningars sätt att rapportera om sjukdomen.

Medierna har varit väl noggranna i sin rapportering. Man har behandlat temat ur så många synvinklar att det insmugit sig en viss mättnad. Trots detta tar jag del av ny information, dock om rubriken fångar mitt intresse. - Vad är tillräckligt, egentligen? Konsekvenserna är för dem som drabbas direkt och indirekt i många fall så allvarliga, att ämnet kanske inte kan negligeras.

Medierna har behandlat temat mycket aktivt. I fråga om epidemier får det hellre vara för mycket än för litet information. Eventuella övertramp får vi ta med en nypa salt. Det är viktigt att få ut information om sjukdomen och om alla åtgärder som måste vidtas av myndigheter och enskilda. Det har varit svårt för kommunernas hälsovårdscentraler att ge exakt tidtabell för vaccineringarna eftersom tillgången på vaccin varit begränsad. Därför är det bra om medierna är alerta. Jag tycker inte att det är någon skillnad mellan finsk- och svenskspråkiga medier. Möjligen har kvällstidningarna, båda finskspråkiga, utnyttjat situationen mer än nödvändigt för att öka upplagan.

Även i detta fall, precis som när det gäller vaccinationerna, anser svararna att det är läkemedelsföretagen som vinner på alla stora rubriker.

Svininfluensa och vardag

Den sista frågan gällde hur svininfluensan påverkat vardagen. Här skriver de flesta om en viss försiktighet under hösten, men också att influensan sist och slutligen inte påverkade vardagen så mycket. Man har varit noggrannare med handhygien och mera observant på influensasymptomen. En förälder skriver att barnen på dagis överlag varit ovanligt friska till följd av den effektiverade handhygien. De allra flesta har uppfattat influensan mer som ett irritationsmoment än som en påtaglig fara i vardagen. Några få skriver om radikalare förändringar i vardagslivet:

Ja. Jag undviker i att äta i restaurangerna i min arbets- och studieplats. Jag äter inte bröd och annan mat som kunder kan röra och vilka inte är skyddade. Jag har undvikit offentliga platser, fester, kollektiva trafikmedel och sjuka människor.

ABSOLUT! Vuxna är ju helt rädda för smittan och tvingar en ti tvätt händerna. Hur jobbigt som helst! Då 26 människor står å köar till en vattenkran och ska skölja med tvål och torka händerna och blabla innan nästa får sin tur. Om vi ska bli tvungna att tvätt händerna så sku vi väll i allfall kunna få lite mera plats? + det finns sex vessor i avdelningen OCH typ två vattenkranar. Men ändå ska 26 stycken köa till en kran?

För många har vaccineringen haft en avgörande inverkan på vardagen och hur trygg man känner sig.

Före jag fick vaccinet påverkade den min vardag genom att jag var försiktigare än normalt, tänkte på hygien, blev äcklad att folk hostade i bussen osv. Nu när epidemin håller på att gå över och mitt vaccin är i kraft känns det bättre.

De som svarade på frågelistan kort efter att den lades ut på webben, har skrivit att de undviker större folksamlingar, att de drar sig undan ifall de i spårvagnar möter personer som är mycket förkylda. Senare inkomna svar, dvs. efter nyåret, visade att man inte längre begränsade sitt umgänge på samma sätt, för när hotet började försvinna upplevde man att man inte behövde skydda sig lika mycket längre.

MED DEN HÄR FRÅGELISTAN ville Folkkultursarkivet få in uppgifter om den subjektiva upplevelsen av svininfluensan. Vi ville veta mer om bland annat vardagsuppfattningar och konspirationsteorier och vad man kallar den så omtalade sjukdomen. Svaren var många och meddelarna skrev villigt om alla de namn som de gett, eller hört att man gett influensan. De skrev också om diskussioner på kaffeпаusen, om sina tankar om nyhetsrapporteringen, om vad de hört på radion, om nyheter på webben, om allt plockade hade sett på YouTube och om sina barns åsikter om influensan.

Tryggheten i vardagen rubbades genom svininfluensan och man sökte jämvikt och balans genom att leta efter information om influensan, via media, genom diskussioner med vänner och familjen, och genom att låta vaccinera sig. Medierna flödade av skräckbilder, liksom även av information om hur man skulle skydda sig, och man ville försvara sig mot det hot som kunde drabba en själv och de närmaste. Den oro som spreds med sjukdomen fanns på alla nivåer i samhället. Vad händer om många insjuknar samtidigt, vad innebär det för vårt samhälle och vad innebär det för den enskilda individen, för vår familj?

Det som framkommer av svaren är att man helst vill lunka på i sin trygga vardag. Hot om sjukdom och död skapar oro och ångslan, men också ilska mot medierna som rapporterar om att man möjligen kan drabbas. När influensan sedan kom i gång, var vågen inte så kraftig som man låtit förstå på förhand, och då började många strunta i att skydda sig i vardagen och lät därtill bli att vaccinera sig. Svininfluensan väckte tankar och utlöste diskussioner såväl i media som på individnivå, men vardagen påverkade den sist och slutligen inte så mycket. Så särskilt rädda för svininfluensan var svararna inte, men däremot var man ängslig för att ens barn skulle insjukna.

Med tanke på den mängd saklig information som vi trots allt också fått från medierna, är det förvånande att svararna påfallande ofta menar att viruset är resultatet av en konspiration av någon eller något, t.ex. läkemedelsindustrin. Det kan också upplevas som förvånande att en del svarare inte velat ta till sig fakta kring influensan, utan att den för många förblivit någonting vagt och odefinierbart, som man inte bryr sig så mycket om. Man kan fråga sig när informationen är tillräcklig, vad är för mycket, vad är för lite, och hur skall den ges? Ordet hysteri förekommer i många svar när man beskriver mediebevakningen, och många har gjort sig lustiga över svininfluensarapporteringen.

Det positiva med att samla in material via webben, som i denna undersökning, är att man når ett stort antal människor, det negativa är att kontakten till meddelarna av naturliga skäl blir mera operativ och att svaren kan vara onödigt kortfattade. Frågelistan ger ändå en inblick i hur vi reagerar när en pandemi bryter ut och hur vi förhåller oss när vi plötsligt uppmanas att skydda oss och ändra vårt vardagliga beteende. Medan spanska sjukan var en handgriplig fara som grasserade i samhället, blev hotet om att insjukna i svininfluensa värre än influensan i sig. Så den knorren, den växte visst ut på oss alla. ■

KÄLLOR

- Bergqvist, Karin, "Den nya influensan A/H1N1", *Läkartidningen* 2009, nr 20.
- Elg, Fredrik, "Pandemiers påverkan på samhället", *Läkartidningen* 2007, nr 8.
- Hagelstam J., "Spanska sjukan" och dess komplikationer enligt iakttagelser på Maria sjukhus i Helsingfors. *Finska Läkaresällskapets Handlingar* 1919:16, s. 113–123.
- Leimu, Pekka, "Espanjantauti kaatoi varusmiehiä Suomessa 191–192", *Hiidenkivi* 2/2010, s.26–29.
- SLS 2181 Svininfluensan. Folkkultursarkivets specialfrågelista nr 60. Monica Ståhls-Hindsberg 2009–1020.

Monica Ståhls-Hindsberg är arkivarie vid Folkkultursarkivet vid SLS

Fem bokpaket utlottades i frågetävlingen.

Fru Fortuna drog följande namn:

- Robert Karlman
- Carola Johnson
- Ros-Britt Kangas
- Elisabeth Näsman
- Elin Wikström

GRATULERAR!

FRÅGELISTA

Om Aurorasommarhem

Har du minnen från Aurorasommarhem som du vill dela med dig av till oss?

Under år 2010 kommer Esbo stads kulturtjänster att samla in material om Aurorasommarhemmet, senare Aurorasommarhem, som verkade i Träskända i Esbo mellan åren 1924 och 1982. Insamlingen görs både genom en frågelista och genom intervjuer som utförs av kulturproducent Mette Almay. Insamlingen genomförs som ett samarbete mellan Esbo stads kulturtjänster, Esbo stadsmuseum och Svenska litteratursällskapets folk kultursarkiv, där materialet arkiveras. Insamlingen pågår till den 30 september 2010.

Syftet är att dokumentera Aurorasommarhems historia för de barn och vuxna som i dag samlas på samma plats, dvs. det som nu heter Konsthuset Lilla Aurora. Arbetet kommer att resultera i en utställning på Lilla Aurora och i en utställningspublikation.

Aurorasommarhem var ursprungligen en sommarkoloni för barn och den drevs av Helsingfors svenska lärare- och lärarinneförening. Byggnaderna där sommarkolonin verkade hade tidigare tillhört Träskända gård. Helsingfors svenska folkskolors lärare- och lärarinneförening köpte fastigheten, den s.k. mejeritomten, av Aurora Karamzins släktingar, och därav fick sommarkolonin sitt namn.

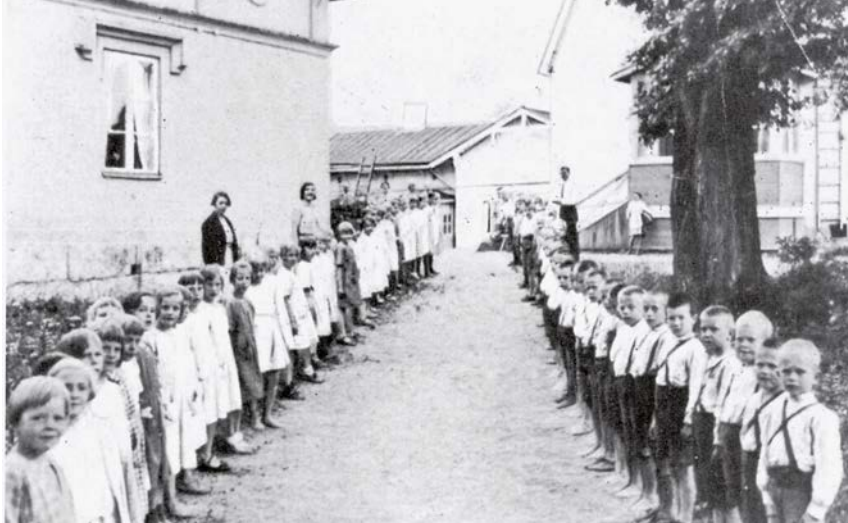
Tag kontakt och berätta om din tid på sommarkolonin som barn, som personal eller som lärare! Vi är också intresserade av svar från dig som är ortsbo och kanske har bött granne med kolonin. Du kan även svara på finska. Beställ de finska frågorna av Mette Almay eller Monica Ståhls-Hindsberg (kontaktuppgifter nedan). Skicka också in dina personuppgifter (namn, födelseår och -ort, yrke samt kontaktuppgifter)

med svaret. Om du vill, kan du få en kostnadsfri kopia av ditt svar. Frågorna är avsedda som hjälp och stöd för minnet, du behöver inte följa dem exakt eller besvara alla frågor. Frågelistan finns också på Svenska litteratursällskapets webbplats www.sls.fi.

Har du föremål, fotografier, filmmaterial eller brev från Aurorasommarhem? Vi är även intresserade av sådant material inför den kommande utställningen.

Föremål tas emot på Lilla Aurora av Mette Almay. Beroende på föremålet och var det finns, kan vi fotografera det eller låna det för vår utställning enligt överenskommelse.

Folk kultursarkivet vid Svenska litteratursällskapet tar gärna emot fotografier med anknytning till Aurorasommarhem. Du kan sända in fotografier antingen som en donation eller till låns.

Var noga med att meddela om du vill ha bilderna tillbaka, så skannar vi dem och returnerar dem till dig. Kom också ihåg att uppge bildernas motiv, namn på personer och djur, plats, tidpunkt och fotograf. De insända fotografier-
na införs i arkivets bild databas och kan i framtiden användas av forskare och andra som anlitar vårt arkiv.

Intervju

Kan du tänka dig att bli intervjuad om Aurorasommarhem? Tag då kontakt med oss så kan vi komma överens om hur intervjun genomförs. Intervjuerna kommer att bevaras för framtida forskning på Folkkultursarkivet vid Svenska litteratursällskapet. Intervjuerna behandlas konfidentiellt och inga namn kommer att lämnas ut mot er önskan. Valda delar av intervjuerna används för den kommande utställningen om Aurorasommarhem på Konsthuset Lilla Aurora.

Tipsa gärna dina vänner och bekanta om insamlingen om du vet att de har minnen, föremål eller annat med anknytning till koloniverksamheten vid Aurorasommarhem.

Tack för din medverkan!

Mette Almay, kulturproducent, Esbo stads kulturtjänster. Tfn 09-81 64 01 72, mobil 050-343 6772, mette.almay@espoo.fi.

Monica Ståhls-Hindsberg, arkivarie vid Svenska litteratursällskapet/Folkkultursarkivet, tfn 09-61 87 74 53, monica.stahls-hindsberg@sls.fi

➤ Frågelistan och mer information om insamlingen finns på litteratursällskapets webbsida, www.sls.fi

---

UPPIFRÅN Barn på rad, morgontvätt och slöjdsalen på Aurorasommarhem. Esbo stadsmuseum.

Berätta om minnen från Aurorasommarhem

1. Sommarkolonin och miljön

Berätta om ditt förhållande till Aurorasommarhem, som personal, barn, lärare/ledare, granne, ortsbo eller om du har haft annan anknytning till sommarhemmet. Under vilka år hade du kontakt till sommarhemmet? Har du som barn vistats på kolonin Aurorasommarhem? Berätta om din sommar/dina somrar på kolonin. Trivdes du på kolonin?

Hur såg rummen, matsalen och de allmänna lokalerna ut? Kommer du ihåg föremål som fanns där? Berätta om dem! Berätta om miljön och gården runt Aurorasommarhem. Användes alla tre husen som fanns på gården? Fanns det skjul eller föräldrutrymmen på gården, förutom de tre husen och bastun? Fanns det djur på gården? Fanns det fruktträd, bärbuskar, blomrabatter, örttäppor eller grönsaksodlingar på området? Vem skötte i så fall odlingarna? Var barnen delaktiga i arbetet? Fick de skörda frukterna/grönsakerna?

2. Fritiden, historier och kläder

Hur såg vardagen ut? Vilka rutiner hade sommarhemmet gällande måltider och sysslor?

På vilka sätt deltog barnen i vardagsrutinerna såsom måltider och andra göromål? Fanns det ledd verksamhet på kolonin? Vad innefattade den ledda verksamheten?

Vad gjorde du/ni under fritiden? Vilka lekar lekte ni? Hade ni gemensamma sångstunder? Kommer du ihåg vilka sånger ni sjöng? Kommer du ihåg historier som berättades på kolonin? Vad handlade de om? Handlade de om personer, om hän-

delser på Aurorasommarhem eller om livet utanför kolonin? Vem berättade dem?

Har du använt kolonidräkt? Hur såg kolonidräkterna ut? När användes kolonidräkten? Tyckte du om att använda kolonidräkt?

3. Kontakt till hemmet

Kunde föräldrar och släktingar besöka barnen på Aurorasommarhem? Hur ofta fick föräldrarna besöka kolonin? Skrev barnen brev hem eller till sina syskon eller vänner? Kunde barnen ringa hem eller föräldrarna ringa till barnen på kolonin?

Hade du stark hemlängtan? Hur kändes det att återvända hem efter kolonivistelsen? Hur påverkade vistelsen/tiden på sommarkolonin dig? Berättade du för dina kamrater att du varit på sommarkoloni? Vilken inställning till sommarkolonin hade dina kamrater som inte själva var med? Var de avundsjuka på dig? Blev du retad för att ha varit på koloni? Har du märkt att kolonivistelsen påverkat dig på något särskilt sätt senare? Var du stolt över att ha varit på sommarkoloni eller skämdes du kanske för det?

Har dina barn vistats på Aurorasommarhem? När var ditt barn på kolonin och hur trivdes hon/han där? Vems var initiativet till att ditt barn åkte på sommarkoloni? Hurudana förväntningar hade ni på vistelsen vid Aurorasommarhem? Besökte du Aurorasommarhem då ditt barn var där? Har du minnen av ditt besök där? Hade du annan kontakt till ditt barn, t.ex. per telefon, då hon/han vistades där?

4. Personal eller granne?

Har du arbetat på Aurorasommarhem? Vilket/vilka år arbetade du på sommarhemmet? Vilka arbetsuppgifter hade du? Hade du kontakter till ortsborna?

Har du bott som granne till sommarkolonin Aurorasommarhem eller i närheten av kolonin? Hade du kontakt med Aurorasommarhem och de människor som vistades på kolonin?

Vilken inställning hade grannarna/byborna till koloniverksamheten?

5. Helsingfors svenska folkskolors lärare- och lärarinneförening

Har du varit föreningsaktiv i Helsingfors svenska folkskolors lärare- och lärarinneförening?

Berätta om föreningens verksamhet och om föreningens sommarkolonier. Hur kom barnen till kolonin och varför? Vem bestämde vilka barn som blev antagna till kolonin? Fick alla som ville bli antagna till kolonin plats eller blev någon utanför? Hur stor personal fanns på kolonin och hur rekryterades personalen?

Finns det utöver dessa frågor någonting annat som du tycker att vi borde veta om Aurorasommarhem?

Svaren och bilderna skickas senast 30.9. 2010 till: Svenska litteratursällskapet, Folkkultursarkivet/Monica Ståhls-Hindsberg, Riddaregatan 5, 00170 Helsingfors eller per e-post monica.stahls-hindsberg@sls.fi.

TACK!

”Ett folk som har sånger kan inte dö”*

Det finns studier som visar att sjungande i kör ger oss positiva och glädjefyllda upplevelser, hjälper oss att ha positiva tankar om oss själva samtidigt som koncentrationen ökar, minnet förbättras, självmedvetandet förstärks och vi får en känsla av att behärska tillvaron. De fysiska effekterna tar sig uttryck i mindre spänning i kroppen, minskad stress och mindre trötthet.

Körsjungande, menar man, varken minskar eller botar eventuella sjukdomstillstånd men de flesta upplever en förbättring, en känsla av avslappning eller lugn i kroppen. Samtidigt betonas det att samtliga som deltagit i undersökningarna har gjort det frivilligt och att man därför inte kan dra några generella slutsatser, eftersom det möjligtvis skulle ha blivit ett annat resultat om personer som *inte* uppskattar musik hade deltagit i studien. God hälsa kommer inte enbart av att sjunga i kör utan framför allt i en kör med positiv atmosfär, menar Even Ruud.

I Finland är det framför allt Markku T. Hyyppäs påstående om att vi finlandssvenskar lever längre och mår bättre än de finskspråkiga tack vare vårt starka sociala kapital, som väckt diskussion om körsångens positiva inverkan.

I min egen forskning om sången i Svenskfinland ställer jag frågan om hur utbredd körsjungandet överhuvudtaget är bland svenskspråkiga i Finland. Vem sjunger vad och i vilka sammanhang, och finns det möjligen ett samband mellan välbefinnande och ambitionsnivå? I de tidigare nämnda undersökningarna talar man framför allt bland amatörsångare

om glädjen som den övergripande känslan. Många betonar också vikten av att det finns ett budskap och en tanke bakom det man gör. I det här avseendet är jag självfallet intresserad av språkets betydelse.

Tankesmedjan Magma och Finlands Kommunförbund funderar i en nyutkommen rapport över hur det svenska i Finland ser ut år 2030. I kapitlet ”Stegen på vägen mot 2030” fastnar jag för avsnittet som gäller rätten att få vara annorlunda och där man betonar vikten av att synliggöra de svenska traditionerna och som exempel ger ”snapsvisor och musik i dur”. Körer räknas till de institutioner som kan kallas ”finlandssvenska varumärken” och som är viktiga för den finlandssvenska identiteten.

Finlands svenska sång- och musikförbund ser ännu längre in i framtiden i sin jubileumsskrift *Futurik* och frågar sig om det finns något som kan kallas finlandssvensk musik om åttio år? På pärmen citeras Kjell Herberts som avslutar sitt inlägg med att säga att ”så länge det finns finlandssvenskt liv, finns det finlandssvensk sång”.

Jag vill vända på meningen och säga att så länge det finns finlandssvensk sång så finns det finlandssvenskt liv. Men det är kanske inte körsången eller den institutionaliserade sången som är det väsentliga. Kanske räcker det med glädjen att få sjunga ”Modersmålets sång”, tillsammans eller – varför inte – ensam i duschen. ■

ROSI DJUPSUND

Rosi Djupsund är forskare inom projektet Finlandssvenskhet framställd genom musik

”*Så länge det finns finlandssvensk sång så finns det finlandssvenskt liv.*”

*) Titeln är hämtad från en spansk frihetssång, ”Natten är svart”

UTGIVNING

Fågelmålare i helfigur

UTGÅVAN KONSTNÄRSBRÖDERNA VON WRIGHTS DAGBÖCKER KOMPLETT

Dagböckerna visar att bröderna von Wright rent vetenskapligt har en framstående plats i den nordiska ornitologin, och det har också varit intressant att följa med hur de enskilda litografierna kom till under den tid som kallats de zoologiska planschverkens guldålder, säger docent Torsten Stjernberg, en av utgivarna av *Konstnårsbröderna von Wrights dagböcker*. Tillsammans med professor Anto Leikola, professor Juhani Lokki och fil.dr Johan Ulfvens har han nyligen slutfört utgåvan, sammanlagt sju volymer.

De fem första delarna består av den äldsta brodern Magnus dagböcker, den sjätte delen innehåller de båda yngre bröderna Wilhelms och Ferdinands dagböcker och den sjunde delen är ett kommenterat register till samtliga delar.

Konstnårsbröderna från Savolax

Magnus, Wilhelm och Ferdinand von Wright växte upp på släktgården Haminanlaks i Savolax. Syskonskaran bestod av nio barn (ytterligare sex dog vid späda ålder), av vilka Magnus var äldst (1805–1868), Wilhelm näst äldst (1810–1886) och Ferdinand yngst (1822–1906). På Haminanlaks väcktes deras intresse för naturen, där de som ivriga jägare vistades mycket i skog och mark.

Magnus bedrev konststudier i Stockholm fr.o.m. 1826, och han kom där i kontakt med greve Nils Bonde, ägare till Hörningsholm, som gav honom i uppdrag att litografera sin fågelsamling. Tillsammans med greve Bonde och prosten C. U. Ekström, också han en hängiven naturvetare, började Magnus planera planschverket *Svenska foglar*. Meningen var att Magnus skulle måla och litografera fåglarna, men arbetet

Fågelbilder av de tre bröderna von Wright ingår i den mentala bildvärlden hos var och en av oss. Vem känner inte till Ferdinand von Wrights "Stridande tjädertuppar", och nu senast pryder några av Magnus och Wilhelm von Wrights fåglar omslaget till Lars Sunds nya bok En morgontrött fågelskådares bekännelser. I brödernas dagböcker kan man i detalj följa med hur deras fågelmålningar kom till.

TEXT: NINA EDGREN-HENRICHSON Illustrationer ur utgåvan

Gökhona. Den 23 juni 1834 målade Wilhelm von Wright gökhanan i akvarell under ett besök på Haminanlaks, där han själv hade skjutit fågeln. (Nationalbiblioteket, foto Kari Timonen)

» ... intressant att följa med hur de enskilda litografierna kom till under den tid som kallats de zoologiska planschverkens guldålder.»

Blåkråkor, Magnus von Wrights målning som pryder omslagen på alla sju volymer i dagboksutgåvan. ”Tecknade och undermålade jag 3 *Blåkråkor* (efter uppstoppade foglar) – Gement skum dager – Kring 10° kallt jemte något blåst”, skriver han i sin dagbok den 21 januari 1867. (Privat ägo, foto Seppo Hilpo)

var enormt och till sin hjälp bad han därför brodern Wilhelm, som redan hade visat prov på konstnärlig skicklighet. I sin dagbok skriver Magnus hur arbetet framskrider, t.ex. den 6 juni 1829:

Målade Wilh. en *Sylvia rubecula* [rödhake] och jag en *Saxic. rubetra* ♂ [buskskvätta], på eft.m. dess hona. – Wilh. sköt i flykten en *Tornsvala* och sjuknade om afton.

Att jakt var en förutsättning för de detaljerade avbildningarna av fåglar och andra djur kan uppröra en modern läsare, men på den här tiden var det en självklarhet. Ibland behövdes flera exemplar av samma art innan konstverket var färdigt.

Magnus återvände till Finland 1829 och slog sig ner i Helsingfors ett par år senare. Han umgicks flitigt i de kulturella och vetenskapliga kretsarna, och i dagböckerna möter man i stort sett hela samhällseliten från denna tid. Tack vare arbetet med dagböckerna har jag också blivit varse t.ex. den metamorfos Helsingfors genomgick under 1800-talet, konstaterar Stjernberg.

I Helsingfors träffade Magnus också sin blivande hustru Sophie Sallmén, men det dröjde flera år innan de blev ett par. Hans förtvivlade längtan var en av de många detaljer i dagböckerna som gjorde ett starkt intryck på utgivarna.

– Det är gripande att läsa om hur oerhört bunden Magnus var av etiketten när det gällde vägen till Sophies hjärta. Han kunde inte visa sina känslor öppet för henne innan han hade ekonomiska resurser att försörja en familj, och under hela den långa tiden fungerade dagboken som en samtalspartner, säger Torsten Stjernberg.

Magnus kom sedan att bli ritlärare och konservator vid universitetet, uppgifter som tog tid av det konstnärliga skapandet men som var en nödvändighet för att han skulle kunna försörja sin stora familj. Han är också känd för sina många landskapsmålningar, bl.a. herrgårdsvyer, som han delvis målade på beställning. För eftervärlden var även hans arbete som konservator av stor betydelse: många av de fåglar han stoppade upp finns fortfarande på Naturhistoriska centralmuseet i Helsingfors. Torsten Stjernberg, som själv är intendent vid museet, berättar fascinerat att man tack vare dagböckerna kan se hur museets samlingar växer till.

– Med hjälp av de noggranna anteckningarna och de små skisserna i dagböckernas marginaler kan man hitta fram till enskilda fåglar i samlingarna.

Salskrakar. Tidigare har man utgående från en, som det visade sig, ägaranteckning på tavlan ansett att den målats av Magnus von Wright, men dagboksutgivarna har med hjälp av en anteckning i dagböckerna kunnat tillskriva tavlan Ferdinand von Wright, som gav den till sin bror 1867. (Statens konstmuseum, Konstmuseet Ateneum, foto Seppo Hilpo)

» Arbetet med dagboken fick oss att inse hur stor betydelse Wilhelm hade som vetenskaplig illustratör i Sverige, berättar Torsten Stjernberg.”

Mellanbrodern Wilhelm stannade kvar i Sverige och gjorde sig känd för sina skickliga illustrationer av inte bara fåglar utan också däggdjur, insekter och inte minst fiskar och annan marin fauna. Han började föra dagbok när han som 18-åring kom till Sverige för att arbeta med Magnus. År 1832 gjorde han en resa till Lappland, hundra år efter Linnés lappska resa, och även den dokumenterade han i dagboksform. Några år senare blev han anställd som ”ordinarie ritare”, dvs. vetenskaplig illustratör, vid Vetenskapsakademien.

– Arbetet med dagboken fick oss att inse hur stor betydelse Wilhelm hade som vetenskaplig illustratör i Sverige, berättar Torsten Stjernberg. Hans illustrationer är vetenskapligt exakta, estetiskt vackra och utförda med en otrolig precision.

Redan före anställningen vid Vetenskapsakademien hade ett nytt uppdrag av greve Bonde fört Wilhelm till den svenska västkusten – han skulle

avbilda fiskar och djur i den då ännu till stor del utforskade lägre marina faunan. Några år senare återvände han till Bohuslän i samma syfte, men med Vetenskapsakademien och Naturhistoriska riksmuseet som uppdragsgivare. Småningom bosatte han sig på Orust tillsammans med hustrun Maria Bildt, född och uppvuxen på ön.

Men inte heller Wilhelm kunde livnära sig på sitt konstnärskap, utan åtog sig uppdraget som fiskerinspektör. Hans tillvaro förändrades dramatiskt hösten 1855 då han drabbades av en sjukdomsattack och blev sängbunden för resten av sitt liv; i trettio år levde han utan att kunna vare sig måla, teckna eller jaga.

Ett speciellt drag i Wilhelms dagböcker är att han delvis skrev på finska, eller närmare bestämt savolaxiska, som var det språk han hade talat med gårdsfolket hemma på Haminanlaks. Torsten Stjernberg berättar att det var en särskild utmaning att tyda de här partierna av fonetisk savolaxiska, dessutom uppblandad med svenska ord:

Kaytiin amusella vähän ulkona, vuan ej suatu mittä. Kello 10 f.m. läks Roman ja Middendorfi pois Stukhulmiin, ja minä manin Nurkasaaren jonnekka Maunus jo män toisiltana. [Vi var ute en stund på morgonen, men fick ingenting. Klockan 10 f.m. reste Roman och Middendorf till Stockholm, och jag for till Hörningsholm dit Magnus åkte redan i förrgård kväll.] (21/9 1833)

Ferdinand inledde även han sin konstnärliga bana i Sverige, dit han redan som 15-åring reste till Wil-

Domherrar. Ferdinand von Wright målade ett stort antal beställningsverk med fåglar som motiv, denna målning är från 1890. (Privat ägo, foto Seppo Hilpo)

helm på västkusten. Han vikarierade också Wilhelm som ritare vid Vetenskapsakademien. Redan tidigt började han med oljemålning, och han kom också att bli mest känd för sina landskap och naturskildringar i olja.

Av Ferdinand finns inga bevarade dagböcker från ungdomsåren, men han förekommer ofta i brödernas anteckningar. Först från år 1850, när Ferdinand var 28 år, finns dagboksanteckningar av hans egen hand, och det finns luckor på flera år i dagböckerna också efter det. Han vistades i flera repriser hos Wilhelm i Sverige, reste med Magnus i Lappland 1856 och gjorde även en kortare studieresa till Dresden. Men för honom förblev hemgården Haminanlaks den fasta punkten i tillvaron. År 1858 slog han sig ner där för gott, och gjorde därefter endast kortare resor

till bröderna i Helsingfors och på Orust. I början av 1860-talet byggde han sig ett eget hus, ”Lugnet”, på hemgården.

Ferdinand, som förblev ogift, var den enda av bröderna som kunde livnära sig på sitt konstnärskap. Av hans anteckningar framgår att han kunde måla upp till tjugo beställningsverk per år. Då var det ofta fråga om tavlor i rätt litet format med småfåglar inplacerade i landskap:

Började jag att måla en tafla med Gråsiskor åt H^F Kolström. (3/1 1889)

Prydnadsväxter var Ferdinands stora intresse vid sidan av konsten. Under några år i slutet av 1860- och början av 1870-talet består hans dagboksnoteringar

nästan uteslutande av anteckningar om hans imponerande mångsidiga samling växter: ”Den 5 Aprill [1866] slog den första rosen ut på min ’Magnus Ladulås’”, ”Oleandern började blomma den 5 September [1870], Noisetterosen den 10”, ”12. [mars 1872] Eldröda och den röda och Hvita scarlets Pelargonium omplanterad”, ”2. [mars 1873] Flyttades fikonstrådet in från växthuset”.

Lång dagbokshistoria

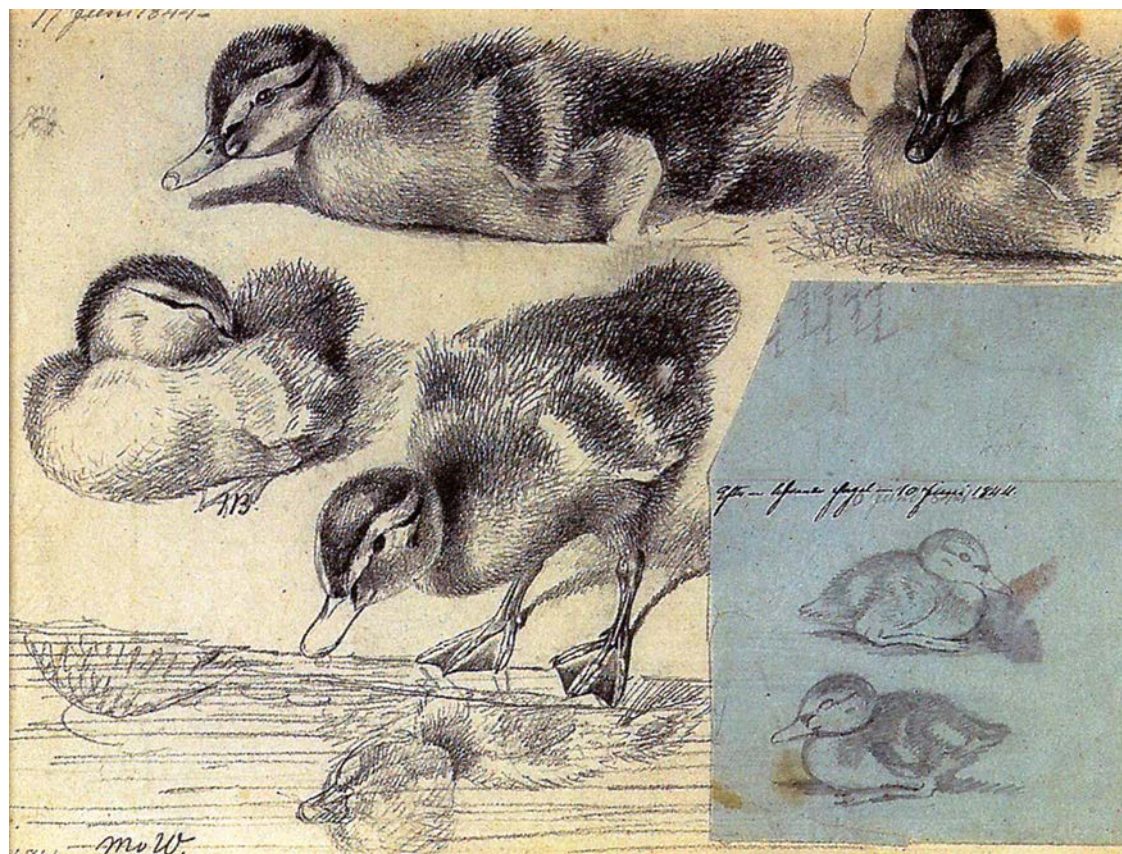
Första delen av dagboksutgåvan – *Magnus von Wrights dagbok 1824–1834* – utkom 1996, och Svenska litteratursällskapet hade fattat beslut om att ge ut dagböckerna ett par år tidigare. Arbetet med utgåvan hade ändå börjat långt tidigare.

Idén att ge ut bröderna von Wrights dagböcker föddes i mitten av 1980-talet efter att en stor Wrightutställning hade visats på Ateneum i Helsingfors

1982. Juhani Lokki, Torsten Stjernberg och Anto Leikola hade då ombetts skriva en bok om brödernas fåglar. Tidigare hade de tre bröderna i hög grad varit konsthistorikernas domän, men nu ville man också lyfta fram dem som naturvetare och ornitologer. Lokki och Stjernberg är båda biologer med ornitologi som specialitet, och även lärdomshistorikern Leikola är naturvetare. I arbetet med fågelboken använde författarna bröderna von Wrights dagböcker och brev som källmaterial och det framstod som allt mer uppenbart att här fanns en guldgruva av kunskap om 1800-talets värld.

Det som slutligen fick författartrion att på allvar börja planera en utgivning av dagböckerna var det s.k. pärtkorgsfyndet. Fågelboken, *Taitelijaveljekset von Wright. Suomen kauneimmat linnut*, hade kommit ut på finska 1986 och när en översättning till svenska skulle göras knöts den svenske konstnären och författaren Gunnar Brusewitz till projektet för att

Gräsandsunge, studie av Magnus von Wright, juni 1844: ”Under natten till i dag dog min lilla nätta och trefliga Gräsand [...] Medan den lefvde i går tecknade jag af den från två sidor [...] I dag har jag afmålat den i två olika ställningar [...]”, skriver han den 11 juni. (Privat ägo, foto Seppo Hilpo)

» Det som slutligen fick författartrion att på allvar börja planera en utgivning av dagböckerna var det s.k. pärtkorgsfyndet.”

skriva om bröderna ur ett svenskt perspektiv. Brusewitz kontaktade ättlingar till bröderna för att höra om de möjligen hade ytterligare någon skriftlig kvarlätenhet efter dem i sin ägo. Och det visade sig att så var fallet: på en sommarstugevind utanför Ekenäs fanns en pärtkorg, och i den låg bl.a. tretton dagböcker av Wilhelm von Wright. Detta var år 1987.

Det egentliga arbetet med utgåvan började 1991 och den fjärde utgivaren, biologen Johan Ulfvens som hade översatt fågelboken till svenska (*Bröderna von Wrights fåglar*, 1989), kom med för att skriva in all dagbokstext och senare ombryta bokvolymerna. Arbetsfördelningen mellan de övriga var att Anto Leikola skrev introduktioner till dagböckerna och gjorde upp kommenterade personregister, Torsten Stjernberg kontrolläste dagbokstexterna och gjorde upp register över orter, samlingsplatser, byggnader, föreningar m.m., valde bilder samt skrev bildtexter och faktarutor, medan Juhani Lokki gjorde upp register över de djur- och växtarter som nämns i dag-

böckerna. Torsten Stjernberg höll dessutom i trådarna för projektet.

Förutom de egentliga dagböckerna innehåller utgåvan också jaktjournaler och annat material som kompletterar bilden av hur bröderna von Wright arbetade.

Arbetet med utgåvan har alltså tagit närmare tjugofem år, och har med Torsten Stjernbergs ord varit ”ett livsomvälvande projekt” för utgivarna. För alla natur- och kulturhistoriskt intresserade finns nu en rik källa till Finlands och Sveriges 1800-tal. ■

Dagböckerna, del 1–6, kostar 47 € per del och registret, del 7, kostar 20 €. I Vetenskapsbokhandeln, Kyrkogatan 14, Helsingfors, säljs böckerna till paketpris för 240 €. Paketet kan också beställas via info@sfs.fi eller tiedekirja@tsv.fi (porto tillkommer, inom Finland ca 13 €)

Nina Edgren-Henrichson är redaktionschef vid SLS:s förlag

Järnvägsbanken över Tölö-
viken i Helsingfors. Den 9
augusti 1862 skrev Magnus von
Wright: ”F. M. aftecknade jag
Thölo tunneln från Kaisaniemi-
sidan åt Thölo – men fick den
icke färdig med anledning af
stark blåst som tvang mig att
sluta.” Oljemålningen påbör-
jade han två dagar senare och
han fortsatte med den ytterli-
gare några dagar i augusti men
slutförde den aldrig. (Helsing-
fors stadsmuseum, foto Jan
Alanco)

FORSKNING

BETYDELSER i barnfamiljsbroschyrer

Vi bygger upp vår värld genom betydelsebärande element som bland annat finns i språket. Inom socialsemiotiken, även kallad systemisk-funktionell lingvistik eller SFL, ses inte språket som ett isolerat system, utan som förankrat i en viss social och kulturell kontext. Med det avses att språket och de andra semiotiska systemen i ett samhälle hänger ihop och påverkar varandra. Därmed tar man i en socialsemiotisk språkanalys hänsyn till den kontext där språkbruket äger rum.

I avhandlingen *Betydelser i barnfamiljsbroschyrer. Systemisk-funktionell analys av den tänkta läsaren och institutionen* analyseras finländska Folkpensionsanstaltens och svenska Försäkringskassans broschyrer till barnfamiljer. Analysens tyngdpunkt ligger på språket i broschyrerna från åren 2003–2006, men i diskussionen tas hänsyn till såväl de institutionella socialförsäkringskontexterna som till de kulturella kontexterna Finland respektive Sverige.

Sedan 1809 har de två länderna utvecklats på olika sätt både politiskt och ekonomiskt, trots att länderna globalt sett är välfärdssamhällen som liknar varandra. Detta har tidigare forskning klarlagt, till exempel

I februari disputerade SLS:s tidigare språkforskare Jannika Lassus vid Helsingfors universitet med en avhandling om broschyrer för barnfamiljer. De centrala resultaten behandlar socialförsäkringsinstitutionernas sätt att tilltala läsaren och använda betydelseverb.

inom projektet ”Svenskt i Finland – finskt i Sverige”. Bland mycket annat pekar tidigare forskning på att välfärdspolitik, och politik överlag, ofta diskuteras i mycket ideologiska termer i Sverige i och med en lång tradition av (social)demokrati. I Finland har vi haft en mer pragmatisk och resultatorienterad diskussion, och det verkar som om vi är mer konservativa i våra värderingar.

Socialförsäkringsinstitutionerna har också något olika traditioner. Den svenska Försäkringskassan är starkt förankrad i de olika regionerna och har även en stark historisk förankring i arbetarnas egna sjukkassor, vilka sedan 1800-talet har bedrivit aktiv informationsverksamhet. FPA i Finland har inte sam-

» Institutionen är synligare i de finlandssvenska broschyrerna än i de sverigesvenska.»

ma tradition att bygga på. Därmed kan man anta att svenska och finska socialförsäkringsbroschyrer är olika varandra, och att de svenska tar större hänsyn till sin läsare då de också duar läsaren. Det som har hänt sedan avhandlingsarbetet påbörjades är att broschyrerna i såväl Finland som Sverige reviderats och omarbetats i rätt hög grad. En viktig förändring är att en tilltalsförändring har ägt rum i Finland: sedan 2006 skriver också FPA ”du” till sina läsare. De broschyrtexter som har direkt läsartilltal visade sig likna varandra i de båda länderna.

Kommunikationsparter

De två huvudsakliga kommunikationsparterna i broschyrerna är socialförsäkringsinstitutionen och den tänkta läsaren: en förälder eller en person som snart ska bli förälder. Dessa kommunikationsparter synliggörs i olika stor utsträckning och på olika sätt. Den tänkta läsaren synliggörs mer än institutionen, och institutionen är synligare i de finlandssvenska broschyrerna än i de sverigesvenska.

En text som inte skriver ”du” till sin läsare använder andra ord för att tala om de tänkta läsarna: *mamma, pappa, förälder*. Dessa ord är mycket frekventa i både de finländska och svenska broschyrerna, liksom ord som har anknytning till socialförsäkringsverksamheten: *föräldrapenning, ersättning, stöd*. När institutionen undviker att skriva ut ”du” förekommer också många passiva verbformer. Passiva verbformer och ett omtal av de tänkta läsarna är vanliga drag i de tidigare FPA-broschyrerna på svenska. Dessa språkliga drag utpekats av de svenska klarspråksrekommendationerna som faktorer som gör texter svårtillgängliga. I exempel 1 visas ett textutdrag innan tilltalsförändringen genomförts, och exempel 2 visar samma text efter att direkt tilltal införts.

Exempel 1 – Innan direkt tilltal införts:

”När ett barn föds har föräldrarna enligt arbetsavtalslagen rätt till moderskaps-, faderskaps- och föräldraledighet under den tid som föräldern får moderskaps-, faderskaps- och föräldrapenning från FPA.” (*Förmåner till barnfamiljer* 2004)

Exempel 2 – Direkt tilltal har införts:

”När du blir förälder har du rätt till moderskaps- eller faderskaps- och föräldraledighet under den tid du får moderskaps- eller faderskaps- och föräldrapenning från FPA.” (*Förmåner till barnfamiljer* 2006)

I exempel 1, som ingår i en broschyr som översatts från finska 2004, används en passiv verbform när institutionen markerar en tidpunkt: *När ett barn föds*. Den tänkta läsaren omtalas som *föräldern*. Institutionen skriver inte ut att det är FPA som betalar penningen till föräldern, utan i stället får föräldern penningen *från FPA*. Därtill används ett uttryck som är mycket vanligt i socialförsäkringstexterna: *har föräldrarna ... rätt till*.

Exempel 2 är ur en finlandssvensk broschyr från 2006. Broschyren har inte översatts, utan har skrivits direkt på svenska utifrån en tidigare översatt version. Här ingår i stort sett samma ord och uttryck, men genom det direkta tilltalet sker förändringar som förmedlar nya betydelser. I stället för det passiva *när ett barn föds* är det ett mer dynamiskt skeende i det andra exemplet: *när du blir förälder*. Uttrycket ”har rätt till” kvarstår, men i stället för det något ospecifika *föräldrarna* är det *du* som har rätt till ledighet och får föräldrapenning. I det andra exemplet har institutionen också valt att lämna bort hänvisningen till arbetsavtalslagen. Hänvisningar till lagar är överlag vanligare i de finlandssvenska än i de sverigesvenska broschyrerna.

I exempelmeningarna syns institutionen i frasen *från FPA*. Vi förstår att föräldrapenningarna har sitt ursprung hos FPA, att FPA är givande part. Men institutionens textproducenter har mer eller mindre medvetet valt att inte uttrycka ett direkt givande i exempelmeningarna: ”av FPA” eller ”den tid då FPA betalar dig”. I stället väljer man ett indirekt uttryck som gör institutionen mer distanserad, institutionen blir en plats snarare än en givande part.

» I det undersökta materialet varierar bilden av läsaren som en aktiv deltagare med bilden av en läsare med en mer passiv framtoning i förhållande till den institutionella auktoriteten.”

Verbens betydelser

De verb som används uttrycker också betydelser. Inom socialsemiotiken grupperas verben enligt betydelsekategorier i olika slags processer. De kategorier av processer som är vanligast i de undersökta broschyrerna är de som uttrycker handlingar och händelser (materiella processer), relationer, ägande och identitet (relationella processer) och kommunikation (verbala processer). I många fall kan ett verb förmedla flera betydelser. Till exempel *när du blir förälder* kan ses som en identitetsangivande relationell process, samtidigt som det är en händelse som kunde tolkas som en materiell process. Det är viktigt att diskutera olika tolkningar och öppet redogöra för hur analysen gjorts för att andra som jobbar med samma verb kan få hjälp i sin tolkning. Det är nämligen få som har arbetat med denna analysmetod inom det svenska språkområdet.

I samband med föräldraskap blir frågor relaterade till jämställdhet aktuella. I Sverige är pappors uttag av föräldrapenning, för längre tid än endast några veckor, vanligare än i Finland. Tidigare forskning visar att Sverige överlag är ett mer jämställt land och de svenska socialförsäkringsbroschyrerna vänder sig aktivt till pappan eller båda föräldrarna. I Finland har mamman fortfarande en synligare roll i och med att vissa typer av bidrag har ordet ”moderskap” som förled, t.ex. moderskapsunderstöd. I båda länderna finns det vissa bidrag som endast en gravid kvinna kan få, och när dessa behandlas i texterna vänder sig institutionen endast till den gravida kvinnan, den blivande mamman.

Den tänkta läsaren kan också få en roll i texten genom verbets betydelsekategori. Vanliga processer i det undersökta materialet är de materiella, verbala och relationella processerna. Läsaren är ofta en aktiv deltagare och har rollen Aktör eller Mottagare (i en materiell sats) eller Talare (i en verbal sats). Det vanliga uttrycket ”ha rätt till” och andra kriterier och egenskaper som läsaren ”har” eller ”är”, gör att den tänkta läsaren ofta är Bärare eller Utpekad (i en relationell sats) av just egenskaper och identiteter av olika slag.

De språkliga val som institutionernas textproducenter gör, är inte alla gånger medvetna. FPA skriver att läsaren *har rätt till moderskapsledighet*, vilket är rätt statistiskt. Föräldern kunde ges en aktivare roll genom formuleringen ”har rätt att ta ut moderskapsledighet”. Den antyder att föräldern aktivt och självständigt gör ett val. I det undersökta materialet varierar bilden av läsaren som en aktiv deltagare med bilden av en läsare med en mer passiv framtoning i förhållande till den institutionella auktoriteten. Språkliga val förmedlar betydelser, och genom att bli medveten om språkets nyanser och noga överväga vilka betydelser som ska förmedlas, kan institutionen välja att göra den tänkta läsaren till en mer jämlik deltagare i socialförsäkringsdiskursen. ■

JANNIKA LASSUS

Lassus, Jannika, *Betydelser i barnfamiljsbroschyrer. Systemisk-funktionell analys av den tänkta läsaren och institutionen*, Helsingfors universitet 2010. Elektronisk publikation på adressen <https://oa.doria.fi/handle/10024/52550>

Språkvetenskapliga nämndens tidigare forskare Jannika Lassus disputerade för doktorsgraden vid Helsingfors universitet i februari 2010.

OM FINLANDISMER

och språkvårdens möjlighet att påverka dem

Språkvården i Finland har arbetat mot finlandismer i cirka hundra år. I ett språkvårdsperspektiv finns det flera olika typer av finlandismer: sådana som är lätta eller relativt lätta att påverka, sådana som är i stort sett omöjliga att påverka och sådana som språkvården inte vill påverka.

Charlotta af Hällström-Reijonen är forskare inom Språkvetenskapliga nämnden vid SLS och arbetar med sin doktorsavhandling om språkvård och finlandismer.

Den finlandssvenska språkvården har haft och har fortfarande som mål att finlandssvenskan och sverigesvenskan inte ska glida ifrån varandra utan utvecklas i jämbredd med varandra. Det uppnås främst genom att finlandssvenskan anpassar sig till standardsvenskan, inte genom ett ömsesidigt närmande mellan de två varieteterna. Detta innebär därmed i praktiken att finlandismer ska undvikas.

Språkvårdens arbete mot finlandismerna inleddes på allvar med Hugo Bergroths bok *Finlandssvenska* (första upplagan 1917) och den förkortade skolversionen *Högsvenska* (nio upplagor mellan 1918 och 1968). År 1942 grundades Svenska språknämnden i Finland som första språknämnd i Norden. Professionell språkvård i snäv mening började bedrivas på Forskningscentralen för den inhemska språken 1976. Språkvården har bedrivits främst i form av språkriktighetslitteratur (artiklar, ordböcker, språkriktighetsböcker och andra publikationer) och undervisning (skolundervisning, föredrag för olika målgrupper, språkvård för massmedierna). Under senare år har även modern informationsteknik blivit en del av språkvårdens metoder (t.ex. språkgranskningsprogrammet Svefix).

Finlandismer kan indelas på olika sätt, t.ex. enligt ursprung (fennicismer, russicismer, germanismer osv.), relativ frekvens (statistiska finlandismer och absoluta finlandismer), funktion (oegentliga finlandismer, finlandismer som fyller en lucka i ordförrådet och officiella finlandismer) och gångbarhet. Själv har jag delat in dem enligt hur språkvården vill påverka dem och har lyckats påverka dem.

De finlandismer som språkvården vill påverka kan indelas enligt språkvårdens möjlighet att påverka dem på en skala från lättast till svårast att påverka: påverkbara finlandismer, stabila finlandismer och fast förankrade finlandismer. Med fast förankrade finlandismer menar jag finlandismer som troligen kommer att leva kvar mycket länge i finlandssvenskan, oberoende av språkvårdens försök att motarbeta dem.

Låt mig ge några exempel på finlandismer som är lättare eller svårare att påverka. Jag tror att finlandismen *remont* 'renovering, reparation, restaurering' är lätt att lära sig, och därmed möjlig för språkvården att påverka. *Hemma från* 'från, bördig från, född och uppvuxen i' har använts länge och används fortfarande rätt mycket,

Olika typer av finlandismer, kategoriserade enligt språkvårdens vilja och förmåga att påverka dem.

men med en tillräckligt stor insats från språkvården är det knappast omöjligt att påverka användningen av *hemma från*, förutsatt att språkbrukarna inte är av annan åsikt än språkvårdarna. Däremot tror jag att *ännu* i den finlandssvenska betydelsen 'dessutom, än en gång' är så svår att känna igen för en finlandssvensk att språkvården knappast har någon chans att påverka användningen av ordet i denna betydelse. Det förekommer t.ex. i fraser som "Så ska vi ännu ta en titt på vädret", och ett äldre exempel hittar man i J. L. Runebergs dikt "Löjtnant Zidén" i *Fänrik Ståls sägner* (1848): "Då höjde löjtnanten ännu sin arm".

Jag har noterat att det verkar finnas vissa gemensamma egenskaper hos de fast förankrade finlandismerna, egenskaper som gör dem svåra att rensa ur sitt språk även för finlandssvenskar som så vill. Den viktigaste egenskapen är nog att de låter svenska, dvs. består av ett eller flera svenska ord; *kiva* och *sisu* hör alltså inte hit. De är stilistiskt neutrala, vilket utesluter de vardagliga orden, t.ex. *franskisar*. De har råkat ut för en betydelseförskjutning; t.ex. *ännu*, som delvis används på ett annat sätt än i standardsvenskan. De har stöd i finskan: den finlandssvenska användningen av *ännu* motsvarar den finska användningen av *vielä*. Adverbena verkar vara väl företrädna bland de fast förankrade finlandismerna.

Jag har gjort en undersökning bestående av tre delstudier där jag har excerperat finlandismer ur

Hufvudstadsbladet från åren 1915, 1945, 1975 och 2005, de tre första numren respektive år.

I den första delstudien jämför jag förekomsten av finlandismer i *Hufvudstadsbladet* 1915 med Språkbanken i Finland (34 miljoner ord från 1990-talet och år 2000). Undersökningen visar att dagens finlandismbestånd i hög grad är detsamma som 1915. Men även om man kan konstatera att större delen lever kvar, kan man också konstatera att en stor del av de finlandismer som enligt Språkbanken fortfarande är levande endast förekommer i specifika och begränsade sammanhang.

DEFINITIONER

Finlandism

Ett ord eller uttryck som bara eller huvudsakligen används i finlandssvenska eller som i finlandssvenskan används i en annan betydelse än i rikssvenskan.

Finlandssvenska

Den variant av standardspråket som talas och skrivs i Finland, alltså ett slags finlandssvenskt riksspråk.

” Med fast förankrade finlandismer menar jag finlandismer som troligen kommer att leva kvar mycket länge i finlandssvenskan, oberoende av språkvårdens försök att motarbeta dem.”

I den andra delstudien jämför jag finlandismer som tas upp i de nio upplagorna av Hugo Bergroths *Högsvenska* med finlandismer excerperade ur Hufvudstadsbladet åren 1915, 1945 och 1975. Syftet med delundersökningen är att se om Högsvenska kan ha haft effekt på språket i Hufvudstadsbladet. Man kan konstatera att det finns finlandismer som har minskat i frekvens, men också att det har uppstått nya under den undersökta perioden.

I den tredje delstudien undersöker jag fem kontextoberoende finlandismer excerperade ur Hufvudstadsbladet 1915, 1945, 1975 och 2005. Jag jämför dessa med språkvårdslitteratur (språkspalter, artiklar och liknande) och diskuterar om språkvården har påverkat användningen av dem eller inte. De undersökta finlandismerna visade sig vara av tre typer: a) fast

förankrade finlandismer, b) finlandismer som förefaller att öka och c) finlandismer som kan ha påverkats av språkvården.

Delstudierna bekräftar varandra. Finlandismbeståndet är rätt stabilt även om språkvården förefaller ha påverkat i vissa fall. Mycket förenklat kunde man säga att språkvården inte har lyckats särskilt väl med att arbeta bort finlandismer, även om man med rätta kan fråga sig hur vårt språk hade sett ut utan språkvårdens insats. Klart är i varje fall att de finlandssvenska språkvårdarna knappast kommer att lyckas med att utrota alla finlandismer, framför allt inte de fast förankrade finlandismerna. ■

CHARLOTTA AF HÄLLSTRÖM-REIJONEN

”Då höjde löjtnanten **ännu** sin arm”, skaldade J. L. Runeberg om löjtnant Zidén i *Fänrik Ståls sägner* 1848. Litografi ur Karl Theodor Staaffs *Taflor till Fänrik Ståls sägner med Finska arméns uniformer 1808–1809*, Stockholm 1862–63.

Skriva talspråk

Talspråk och dialekter förknippar man vanligtvis med muntlig kommunikation, men det är ju också möjligt att skriva talspråk. En del av de korta texter och meddelanden som vi skriver till vardags kommer till i situationer som påminner om ett muntligt samtal – vilket inverkar på språket. Också i högtidliga och offentliga sammanhang förekommer texter skrivna på t.ex. dialekt eller slang. Skriver du talspråk? Bidra med dina erfarenheter och åsikter genom att besvara Språkarkivets frågelista!

När, hur och varför?

Vi är helt enkelt intresserade av att få veta hur du gör när du skriver talspråk: Finns det några regler? I vilka sammanhang skriver du talspråk? Är det skillnad på om du skriver för hand, på dator eller med telefon? Är det lätt eller svårt att läsa texter som andra skrivit på talspråk?

Svara på webben

Frågelistan kan enkelt besvaras via ett formulär som finns på www.sls.fi/sprakarkivet. Om du hellre svarar per e-post eller vanlig post kan du beställa frågorna av Lisa Södergård på Språkarkivet, lisa.sodergard@sls.fi eller 09-618 77 527. Bland alla som svarat lottar vi ut bokpaket.

www.sls.fi/sprakarkivet

Festligheterna på Runebergsdagen

Svenska litteratursällskapet inledde firandet av sitt 125-årsjubileum med årshögtid på Finlands Nationalopera och jubileumbankett på Kabelfabriken i Helsingfors den 5 februari 2010. Festlokalerna hade valts med tanke på att bereda så många gäster som möjligt tillfälle att delta. Sällskapets hela medlemskår var inbjuden. Det visade sig redan i ett tidigt skede att intresset för årshögtiden var så stort att Operans salong och Kabelfabriken snabbt blev fulltecknade. Detta innebar 1350 gäster på Operan och 972 på Kabelfabriken. I festligheterna deltog förutom sällskapets förtroendevalda och anställda ett stort antal av sällskapets medlemmar, samarbetsparter, gynnare och vänner. Antalet tillresta gäster från Sverige var anmärkningsvärt stort.

Republikens President Tarja Halonen och doktor Pentti Arajärvi hedrade högtiden på Operan med sin närvaro. Svenska Akademien deltog i jubileumsfestligheterna, ett besök som uppskattades stort både inom och utanför sällskapet. Svenska Akademien höll sin ordinarie enskild samman-

komst i sällskapets hus dagen innan årshögtiden. Detta var första gången Akademien sammanträdde utomlands.

På årshögtidsprogrammet stod bl.a. en specialbeställd jubileumskantat "Syrсор och myror" tonsatt av Uljas Pulkis, till text av Bengt Ahlfors. För den musikaliska ledningen stod Anna-Maria Helsing och hela programmet regisserades av Bengt Ahlfors. Konstnärlig ledare för det musikaliska programmet var Lena von Bonsdorff. Professorerna Ebba Witt-Brattström och Clas Zilliacus förde en dialog om litteratur "Den nya stjärnan i östern". Till programmet hörde också utdelning av litterära pris. Pristagarna finns på s. 58 och ordförandens hälsningstal återges på s. 56–57.

För koordineringen av bankettarrangemangen på Kabelfabriken stod sällskapets tidigare vd, kammarrådet Henry Wiklund. Vid ankomsten hälsades gästerna välkomna av ordföranden Håkan Andersson med hustru Katarina. Banketten avslutades med dans.

▶ Ett urval bilder från festligheterna finns utlagda på sällskapets webbsida www.sls.fi.

5

6

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

125

1885-2010

(Bildtexter på nästa uppslag)

7

8

9

10

11

12

1. ”Sekler, sekunder. Collage av finlandssvenska diktarröster” framfördes av skådespelarna Ylva Ekblad, Emma Klingenberg och Kent Sjöman.
2. Lars Huldén, Bo Carpelan och Carl Fredrik Sandelin i operans foajé.
3. Skådespelaren Birgitta Ulfsson mottar ett jubileumspris ur Stiftarnas fond. Ur samma fond utdelades jubileumspris åt akademiker Erik Allardt och folkkonstnären M. A. Numminen (till höger). Till vänster fil.dr h.c. Kjell Peterson och docent Barbro Ståhle-Sjönell från Sverige, som båda tog emot plaketten ”Allt vad vi äga samman”.
4. Ebba Witt-Brattström och Clas Zilliacus framförde dialogen ”Den nya stjärnan i Öster”.
5. Svenska Akademien, som var inbjuden till SLS årshögtid 5.2.2010, sammanträdde dagen innan på SLS. Fr. v. Horace Engdahl, Sture Alén, Peter Englund, Göran

Malmqvist, Lotta Lotass, Per Wästberg och Kristina Lugn. På bilden saknas Torgny Lindgren.

6. Jubileumskantaten ”Syrсор och myror” framfördes av Akademiska Damkören Lyran, Akademiska Sångföreningen och orkestern Avanti! under ledning av Anna-Maria Helsing och med Charlotte Hellekant och Gabriel Suovanen som solister. Till vänster recitatören Bengt Ahlfors, som också skrev texten till kantaten. I mitten de medverkande dansarna Minna Tervamäki och Nicholas Ziegler. För koreografin stod Kenneth Greve.
7. Författaren Kaj Korkea-aho fick pris för sin bok *Se till mig som liten är*.
8. Forskaren Kirsi Saarikangas och Finska Litteratursällskapet generalsekreterare Tuomas M. S. Lehtonen.
9. Författaren Birgitta Boucht.
10. Kulturminister Stefan Wallin och professor Elina Pirjatanieni.

13

11. Lena Bonsdorff, tidigare musikredaktör vid *Hufvudstadsbladet* och mångårig konstnärlig ledare för det musikalska programmet vid SLS:s årshögtider, och rektor Gustav Djupsjöbacka.
12. Ärkebiskop emeritus John Vikström med hustru Clary-Ann Still.
13. SLS:s ordförande Håkan Andersson hälsar alla 972 gäster välkomna till banketten.
14. Karl Emil Tollanders pris tillföll akademiker Ralf Långbacka, som höll tal å pristagarnas vägnar vid banketten på Kabelfabriken.
15. Festbanketten avslutades med dans till Sami Pitkämä Orchestra.
16. Kristallkronorna och tavlor med bilder ur SLS:s arkivsamlingar gav en festlig inramning åt den stora banketten i Sjökabelhallen.

14

15

16

"Det är en underbar ton i min själ i kväll"

ORDFÖRANDENS HÄLSNINGSTAL VID SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPETS I FINLAND
125-ÅRSJUBILEUMSFEST PÅ FINLANDS NATIONALOPERA DEN 5 FEBRUARI 2010

Den 6 maj 1885 avtäcktes Runebergstatyn i Esplanaden i Helsingfors. Följande dag, medvetet utvald, hölls Svenska litteratursällskapets i Finland konstituerande möte i universitetets solennitetssal. Initiativtagarna hade redan den 5 februari mötts till en medborgarsamling och stakat ut riktlinjerna för det tilltänkta Sällskapet. Den 7 maj skulle så instiftandet ske. Anknytningen till nationalskalden var synligt markerad, Sällskapet instiftades "till åminnelse af Joh. Ludv. Runeberg". Likaså var platsen, universitetets solennitetssal, medvetet vald, den var då och även senare, nationens kulturella och intellektuella mötesplats. Litteratursällskapets ambition var då, och är så även i dag, att finnas och verka i nationens kulturella mitt.

Avtäckningstalet vid Runebergstatyn hölls av klassikern och orientalisterna Wilhelm Lagus, som också invaldes i Sällskapets första styrelse. Född 1821 och dotterson till ärkebiskopen i Åbo, Jacob Tengström var han en länk till aboensisk och därmed även till uppsaliensisk intellektuell miljö och lärdomstradition, med dess fruktbare blandning av hoppfull upplysning och framväxande idealism, med gryende språkligt-nationella förtecken. Genom utgivningen av Henrik Gabriel Porthans brev till Matthias Calonius, två tidiga volymer i Litteratursällskapets publikationsserie, skulle Lagus markera de andligt-kulturella rötter som Sällskapet, men även den unga nationen, hade att förvalta och utveckla.

Denna utveckling skulle stegvis under 1800-talets gång leda till en organisatorisk uppdelning av de språkliga och kulturella strävandena i landet. Framme vid 1880-talet, decenniet som Mikko Juva så träffande beskrivit som "rajuilman alla" (ung. ovädrets tid), skulle motsättningsarna på de flesta samhälls- och kulturområden komma till stegrat uttryck. Samtidigt hade associationsväsendet erövrat friare och bredare verksamhetsmöjligheter. Medborgarsamhället började ta form. Undersåten började iklä sig medborgarens självrespekt och vilja till delaktighet i samhällsutvecklingen.

Sedan 1870-talets början hade planer på ett svenskt litteratursällskap förts fram. Under det tillspetsade 1880-talet skulle frågan få förhöjd aktualitet. Genom grundandet av Svenska folkskolans vänner 1882 hade den framväxande folkskolan och folkbildningen fått sin ivriga försvarare. Den lärda bildningens och vetenskapens betydelse för det svenska språket och den svenska kulturen i landet, måste nu komma till synligt uttryck. År 1884 kunde Ernst Lagus, son till Wilhelm, i offentligheten slå fast att "svenska språket och den svenska litteraturen stå redlösa, famlande och osäkra på denna sida Bottenhafvet, så länge de sakna ett centrum, en aeropag, som med ord och handling tar sig an deras uppodling, utbredning och försvar". Sporrande förebilder, menade han, kunde man finna i Svenska Akademien och i det 1880 grundade Svenska Litteratursällskapet i Uppsala. I det egna landet kunde

Finska Litteratursällskapets stora betydelse för det finska språket och den finska kulturen noteras.

Vi ska återvända till den första veckan i maj 1885. I det nygrundade Sällskapets stadgar kan vi läsa de slitstarka syftesorden "att samla, bearbeta och offentliggöra vittnesbörden om den svenska kulturens uppkomst och utveckling i Finland" och därtill att "främja inhemsk forskning rörande svenska språket och litteraturen". Utöver detta skulle Sällskapet "medelst pris och stipendier främja inhemsk litterär verksamhet". Hos två av de centrala initiativtagarna, professorerna Carl Gustaf Estlander och Axel Olof Freudenthal kan vi även avläsa en fruktbar spänning i Sällskapets ideologi: dels det svenska som en garant för fortsatt tillhörighet till nordisk och europeisk bildningstradition, dels en mer specifik inriktning på det svenska modersmålet i Finland, dess utveckling och framtida existensmöjligheter. Detta innebar samtidigt att både den lärda och den folkliga kulturen skulle få sin berättigade hemvist inom Sällskapet.

Så fogas decennium till decennium i Sällskapets verksamhet med bokutgivning och förkovrad arkivverksamhet som tidiga anmärkningsvärda resultat. Den humanistiska inriktningen skulle vid 1950-talets slut kompletteras med samhällsvetenskapliga perspektiv på Sällskapets syften och vid 1980-talets början passerades en avgörande milstolpe då de första kvinnliga medlemmarna invaldes i styrelsen, en fråga som redan på 1910- och 1930-talen va-

rit aktuell, men inte kunnat föras till önskat resultat.

År 1998 kunde Sällskapet flytta in i eget hus i Kronohagen, ett synnerligen betydelsefullt och konsoliderande steg i Sällskapets inre och yttre verksamhet. Bakom initiativet låg en anmärkningsvärt stark förkovran av Sällskapets ekonomi. Grunden till detta låg organisatoriskt i att ett finansråd redan vid 1930-talets mitt hade inrättats, och operativt i ett allt skickligare och mer professionellt handhavande av Sällskapets ekonomi. Fundamentet för allt detta står dock att finna i de donationer som Sällskapet allt sedan begynnelsen i djup tacksamhet fått motta. En annan positiv konsekvens av den starka ekonomin har från 1990-talets mitt varit en ökad satsning på forskning och på omfattande utgivningsprojekt där *Zacharias Topelius skrifter* i dag framstår, vågar vi väl säga, som ett nationellt flaggskepp, givetvis med nödvändigt bistånd från andra kulturbärande institutioner.

Den svenska verklighet som Sällskapet i kraft av sitt syfte är satt att mångsidigt belysa och förkovra är i dag utsatt för starka förändringstryck, med ofta svåröverskådliga konsekvenser. Här finns dock en förunderlig klivenhet. I vårt givande och förtroendefulla samarbete med Undervisningsministeriet, Riksarkivet, Nationalbiblioteket, Finska Litteratursällskapet, Vetenskapliga samfundens delegation, Suomen Kulttuurirahasto och Delegationen för fonder och stiftelser – organisationer där landets majoritetsspråk naturligt är dominerande, upplever vi ändå uppskattning och genuint intresse för det vi gör för att berika helheten, det gemensamma fosterlandet. Att nationens statsöverhuvud, president Tarja Halonen, är i vår krets i kväll, är en stor heder och glädje för oss. Er närvaro går djupt i våra hjärtan.

Lyssnar vi däremot ut i vardagen, också den politiska, möter icke sällan en närapå motsatt hållning där okunskap och likgiltighet, och även något av maktens arrogans, kommer i dagen. Hur detta än må förklaras, måste någon, eller snarare

vi alla, ha vilja och kraft att försöka överbrygga denna klivenhet. Vi måste som en liten nation ta till vara all tänkbar kraft och kompetens, bejaka språklig och kulturell mångfald och fördjupa vår geografisk-historiska medvetenhet och tillhörighet, allt som vårt land så nödvändigt behöver i dag, men än mer i en svåröversägbart morgondag. Må det ännu tillåtas mig att här, icke utan allvar och med Runeberg som manande bakgrundskraft, påminna om att nationalsångens vårt land uttryckligen också är *vårt*, påminna om att sångens frekvent utropade existentiella platser och handlingar i orden *här, här, här* också är våra platser, våra handlingar och påminna om att uttrycken *vår forntids land, vår framtids land* i nationalsångens tionde strof också berör *vårt förflutna, också vår framtid*, i detta vårt gemensamma hem här under Polstjärnan.

Ordförande Håkan Andersson höll hälsningstal till en publik på drygt 1300 personer på Finlands Nationalopera när SLS firade sitt 125-årsjubileum.

I kraft av vårt syfte och av vårt 125-åriga trägna och, vill jag tro, betydelsefulla arbete för det svenska som ett egenvärde för oss, och som en omistlig del av nationen, kommer vi också i fortsättningen, med våra intellektuella och materiella krafter, att öppet och djärt hävda värdet av ett framtida svenskt samhälls- och kulturliv i Finland. Samtidigt vill vi med Topelius ord från 1870-talets början "värna vår frihets gamla grund, vår arfslott i Europas rika bo". I dag skulle den naturhängivne Topelius säkerligen ha tillagt också ansvaret för vår sköra jord. Här skymtar de universella frågorna, frågor om människans frihet och värdighet, om gemenskapens nödvändighet, om kulturens kraft och naturens sårbarhet, frågor som tidlöst rör vid vår längtan efter sanning och mening, frågor som alla språk, alla modersmål i vår värld ytterst måste vara satta att avlyssna och försöka besvara.

Må nu det allvarsamma och bekymmersamma vika undan, och fest och glädje ta plats i våra sinnen. Med djup respekt för det som tidigare generationer med ansvar och hängivenhet gjort för Svenska litteratursällskapet och sporrade av dagens vittbärande insatser, besjälade av iver, av kvalitativ ambition och av förbundenhet med Sällskapet och dess slitstarka syften, står jag här i dag glad och stolt över att på Runebergs födelsedag inför denna illustrerade festpublik, få utlysa Svenska litteratursällskapets jubileumsår.

Jag har i den unge juristen och blivande politikern Leo Ehrnrooths självbiografiska anteckningar från september 1901, en tid då maktens realiteter vilade tungt över vårt land, funnit ett tillförsiktens stilla anrop, en tillförsikt som lågmäld men orubblig skall sporra vårt Svenska litteratursällskap inför framtidens utmaningar och löften: "Det är en underbar ton i min själ i kväll, en klingande ton i dur." ■

HÅKAN ANDERSSON
Håkan Andersson var styrelseordförande för SLS 2000–2010

Pris

Vid sällskapets 125-årsjubileumsfest den 5 februari 2010 utdelades 314 000 € i litterära pris.

Karl Emil Tollanders pris

Karl Emil Tollanders pris om 35 000 € och den Tollanderska medaljen tillföll akademiker **Ralf Långbacka** för boken *Att fånga ödets vindar. Tidsmärkt teater 1* samt för ett nydanande livsverk på scenkonstens område.

Jubileumspris

Sällskapets 125-årsjubileum till ära utdelades tre jubileumspris ur *Stiftarnas fond*, akademiker Erik Allardt 35 000 €, folkkonstnären Mauri Antero Numminen 18 000 € och skådespelaren Birgitta Ulfsson 18 000 €.

Plaketten *Allt vad vi äga samman* tilldelades fil.dr h.c. Kjell Peterson och docent Barbro Ståhle Sjönell.

Övriga pristagare vid årshögtiden var författaren och dramatikern Susanne Ringell 18 000 €, professor Nils Erik Villstrand 18 000 €, författaren, professor Tom Sandqvist 18 000 €, ped.dr Gunilla Karlberg-Granlund 7 000 €, fil.dr Lieselott Nordman 7 000 €, fil.dr Mona Rautelin 7 000 €, författaren Fredrik Lång 18 000 €, författaren Johanna Holmström 18 000 €, författaren Maria Turtschaninoff 18 000 €, docent Svante Lundgren 13 000 €, författaren Kjell Westö 12 000 €, författaren Kaj Korkea-aho 10 000 €, journalisterna Camilla Berggren och Marianne Lydén 10 000 €, programchef, fil.mag. Agneta Rahikainen 8 000 €, författaren Mary-Ann Bäcksbacka 8 000 €, författaren Henrika Ringbom 8 000 €, journalisten Karin Tötterman 5 000 € och författaren och journalisten Ann-Gerd Steinby 5 000 €.

Statsrådet Mauritz Hallbergs pris

Statsrådet Mauritz Hallbergs pris om 18 000 € utdelades den 16 maj och tillföll fil.dr Stefan Nygård för doktorsavhandlingen *Filosofins renässans eller modern mystik? Bergsondebatten i Finland*.

Pristagarens tal vid utdelningsceremonin ingår på annan plats i tidskriften.

Stipendier och forskningsmedel

Under vintern och våren 2009–2010 har sällskapet beviljat följande stipendier och forskningsbidrag.

Historiska nämnden

Fil.mag. Torsten Bergman 5 700 €, fil.mag. Kasper Kepsu 11 400 €, fil.lic. Atina Nihtinen 5 700 € och fil.mag. Ulrika Rosendahl 6 900 €.

Litteraturvetenskapliga nämnden

Doktoranden Sonja Bjelobaba 1 000 €, fil.dr Anna Möller-Sibeliuss resestipendium 250 € och forskningsstipendium 8 750 €, fil.mag. Daniela Silén 1 750 € och MA Alexandra Stang 7 000 €.

Nämndens pro gradu-pris om 1 000 € tillföll fil.mag. Jolin Slotte.

Samhällsvetenskapliga nämnden

Ekon.mag. Filip Kjellberg 11 500 €, pol.dr. Catharina Lojander-Visapää 6 500 € och pol.mag. Anna-Maria Slotte 10 000 €.

Språkvetenskapliga nämnden

Doktorandföreningen Nordok 2 000 €, fil.mag. Eeva-Liisa Järvinen 13 500 €, fil.mag. Mikko Kauko 5 700 €, fil.lic. (disp.) Jannika Lassus 400 € och ped.mag. Heidi Sunbacka 1 000 €.

Traditionsvetenskapliga nämnden

Fil.mag. Mikael Sarelin 18 300 € och teol.mag. Gerd Snellman 4 600 €.

Nämndens pro gradu-pris om 1 000 € tillföll fil.mag. Nicklas Hägen.

Ragnar, Ester, Rolf och Margareta Bergboms fond

Fil.dr Henrik Asplund 6 000 €, fil.mag. Torsten Bergman 5 000 €, fil.dr Karmela Bélinki 5 000 €, fil.mag. Sofia Gustafsson 15 000 €, mus.lic. Linda Hedlund 8 000 €, fil.mag. Tiina Hemminki 15 000 €, fil.mag. Magdalena af Hällström 18 300 €, fil.mag. Kasper Kepsu 5 000 €, fil.mag. Anna Kirveennummi 10 000 €, fil.mag. Sanna-Ilaria Kittenälä 10 000 €, fil.mag. Jeanette Lindblom 8 000 €, docent Lena Marander-Eklund 10 000 €, fil.dr Joachim Mickwitz 8 000 €, fil.dr Simo Muir 15 000 €, fil.dr Carola Nordbäck

Prisutdelningen på
Finlands National-
opera under årshög-
tiden den 5 februari.

18 000 €, fil.lic. Anu Raunio 5 000 €, fil.mag. Aapo Rose-
lius 12 000 €, fil.mag. Ulrika Rosendahl 4 000 €, fil.mag.
Elisabeth Stubb 16 000 €, dipl.ing. Christoffer Sundman
5 000 €, fil.mag. Taina Uusitalo 12 000 €, fil.mag. Maria
Vainio-Kurtakko 16 000 €, Västra Nylands landskapsmu-
seum 5 000 € och professor Holger Weiss 20 000 €.

Ingrid, Margit och Henrik Höijers donationsfond II

Svenska språket: Fil.mag. Melina Bister 10 800 €, Fören-
ingen för nordisk filologi r.f. 5 000 €, Helsingfors uni-
versitet/Nordica 2 200 €, fil.mag. Hanna Järvi 15 000 €,
fil.mag. Eeva-Liisa Järvinen 4 900 €, fil.mag. Mikko Kau-
ko 11 400 €, professor Jan Lindström 850 €, Svenska språ-
ket vid University of Eastern Finland 1 843 € och fil.mag.
Anne-Maj Åberg 18 400 €.

Historia: Fil.mag. Aleksii Ahtola 8 000 €, docent Henrik
Asplund 8 000 €, Cantatricerna Achté/musikdoktor Ulla-
Britta Broman-Kananen 15 000 €, Föreningen för Helsing-
fors historiedag 5 000 €, Historicus r.f. 2 000 €, fil.mag. Kirsi
Kanerva 18 700 €, fil.mag. Miia Kuronen 15 000 €, Pirkan-
maan ammattikorkeakoulu 10 000 €, Samfundet Ehren-
svärd r.f. 10 000 € och Arbetsgruppen arkeologi i Själo/
Skärgårdshavets forskningsinstitut 3 000 €.

Teologi och kyrkohistoria: Teol.dr Sven-Olav Back
10 800 €, teol.mag. Johanna Södö 17 000 € och MA Miika
Tolonen 8 000 €.

Miljövård och teknologi: Natur och Miljö r.f. 10 000 €,
fil.mag. Sonja Nybom 1 460 €, ekon.lic. Mari Raitinen
18 700 €, fil.mag. Minna Stubina 18 000 €, Vindkraftför-
eningen r.f. 7 500 € och WWF Finlands havsörsarbets-
grupp 10 000 €.

Bröderna Lars och Ernst Krogius forskningsfond

Ekon.mag. Linda Gerkman 8 000 €, ekon.mag. Mari
Hintikka 7 000 €, pol.mag. Kristian Koerselman 5 000 €
och pol.mag. Peter Sarlin 6 000 €. Ekon.dr Peter Nyberg
har tilldelats ett pris om 4 000 € för sin doktorsavhand-
ling *Essays on Risk and Return*.

Professor Carl-Eric Thors stipendiefond

Fil.stud. Mari Jussila 300 € och fil.stud. Minni Tähtinen
500 €.

Carl-Johan von Troils minnesfond

Med.kand. Maija Bry 800 €, med.kand. Sara Johansson
1 100 €, med.kand. Eva-Stina Kairemo 500 €, med.kand.
Oskar Karlsson 1 500 €, med.kand. Laura Paetau 800 €,
med.stud. Maria Wahlroos 370 € och med.kand. Hilikka
Waltari 1 200 €.

BERGSON I FINLAND

och de intellektuellas transnationella historia

Fil. dr Stefan Nygårds tal vid prisutdelningen den 20 maj 2010

Henri Bergson, som ur en finländsk synvinkel är föremål för undersökning i min avhandling, hör till de mest läsbara och värtaliga filosoferna genom tiderna. Han förde ofta fram sitt budskap med hjälp av suggestiva bilder, av tidsupplevelsen som tyget ur vilket vårt inre liv är skuret eller minnet som en rullande snöboll som växer och samlar på sig erfarenheter utan att någonting går förlorat. Trots sin stillsamma och akademiska framtonig blev Bergson från och med 1907, då han fick sitt internationella genombrott med *Den skapande utvecklingen*, föremål för en veritabel personkult, med pilgrimsfärder till hans sommarhus i Schweiz där hans hårlockar behandlades som relikier hos de lokala barberarna, under en tid då mysticism och ockultism florerade i Paris latinkvarter. Societetsdamer skickade sina betjänter för att i förväg reservera plats i det fullsatta auditoriet i Collège de France, där de med sina modeenligt breda hattar skymde sikten för studenterna på de bakre raderna.

Den här bilden av den internationellt beryktade filosofen spreds av lärjungar och kommentatorer världen runt. Genom Harald Høffding i Danmark och John Landquist i Sverige förmedlades Bergsons idéer till Norden, där de dök upp i många olika och ibland oväntade sammanhang, också utanför filosofin. I Finland har bergsonismen lämnat tydliga spår hos författare och essäister som Hans Ruin, Eino Kaila, F. E. Sillanpää, Hagar Olsson och andra.

Det övergripande syftet med min forskning har varit att fästa uppmärksamhet vid de mekanismer

som styr intellektuella överföringar mellan olika kulturområden. Den här kommunikationen är sällan direkt, enkelriktad eller endimensionell. Den baserar sig i stället på selektiv tillägnelse och på ”kreativa missförstånd” som uppstår när idéer cirkulerar utanför sin ursprungskontext. Jag vill här presentera några tankar kring de intellektuella överföringarnas logik och förhållandet mellan större och mindre enheter i ljuset av kulturlivets särskilda geopolitik.

SAMMA DAG SOM JAG FICK VETA att jag blivit tilldelad det Hallbergska priset läste jag i tidningen ett reportage som handlade om en kollega vid min nuvarande institution. Han hade varit med om att upptäcka spår av en försvunnen civilisation i Amazonerna, och resultatet syntes tydligt på flygbilder som visade skarpa geometriska formationer i terrängen. Resultaten av min egen forskning kommer tyvärr aldrig att kunna visualiseras på ett lika entydigt sätt. Bilden av idéernas och de intellektuellas internationella cirkulation är så mycket mera diffus, och något flygbildsperspektiv är knappast tänkbart. Det finns ett oändligt antal utsiktspunkter, och alla har ett specifikt förhållande till helheten – den ”intellektuella republiken” – som de hela tiden både formas av och ger form åt.

Kommunikation mellan två olika intellektuella fält, det franska och det finska i det här fallet, är naturligtvis asymmetrisk, som i alla kulturrelationer mellan centrum och periferier – ofta av ganska uppenbara skäl. Nästan på dagen för hundra år sedan

skrev Bergson till Nathan Söderblom i Uppsala att det grämde honom att han inte obehindrat kunde läsa sin svenska kollegas texter. Men det hedrar Bergson att han gjorde ett försök att, som han skriver, om inte läsa så åtminstone försöka dechiffrera Söderbloms texter, genom att ersätta varje ord med det tyska ord som påminde mest om det svenska. Den här typen av ansträngningar är trots allt rätt sällsynta hos aktörer i centrum, som ibland beskylls för att i sin själv-tillräckliga universalism nöja sig med att upplysa en omgivning som den är relativt okunnig om.

Det är ändå inte så att det finns ett aktivt centrum som sprider sitt ljus över en passivt mottagande periferi, utan det överförda budskapet måste alltid justeras efter den mottagande kontexten. Och det som över huvud taget blir föremål för kulturella överföringar styrs av ett specifikt perspektiv på internationella diskussioner som bestäms av den rådande situationen i det mottagande fältet. Den här bilden kompliceras ytterligare av att kommunikationen inte sällan filtreras genom en tredje part, nordisk, tysk eller rysk i det här fallet.

Trots att kommunikationen mellan de olika intellektuella fälten i Europa genom sin komplexitet

Stefan Nygård är forskare vid Centrum för Nordenstudier (CENS) vid Helsingfors universitet. Hans doktorsavhandling om den finländska receptionen av den franske tänkaren Henri Bergson, *Filosofins renässans eller modern mystik – Bergsondebatten i Finland* (Helsingfors universitet 2009), har belönats med Hallbergskas priset 2010. Foto: Janne Rentola.

på många sätt trotsar grova generaliseringar, är det internationella intellektuella rummet inte utan form och struktur. Det har en egen logik, egna hierarkier och det följer särskilda regler som är bara relativt beroende av politiken och ekonomin. När en specifik ort uppnått en mer eller mindre otvetydig ställning som ett centrum, såsom Paris som kulturens huvudstad vid sekelskiftet 1900, kan det i periferin ge upphov till en kamp om rätten att definiera centrum. Bilden av "det franska" i Finland var vid den här tiden långt ifrån entydig, och det samma gäller bilden av Bergson och hans rätt att symbolisera Frankrike: beroende på ståndpunkt kunde Bergson i Finland betraktas som det senaste språkröret för den franska tankens klarhet eller som en udda förespråkare för "tysk" metafysik i den franska filosofin.

I MOTSATS TILL DEN KULTURELLA och metodologiska nationalismens grundläggande antaganden är de olika nationella rummen i Europa inte så integrerade och självständiga enheter som man länge föreställt sig. Också när det gäller den kultur- och idéhistoriska forskningen har nationen länge varit den självskrivna analytiska enheten, med den påföljden att man ibland gör dikotomin nationellt/internationellt väl skarp i stället för att lyfta fram samspelet mellan dessa plan. När det gäller de intellektuellas socialhistoria finns det en grundläggande spänning som bottenar i att deras olika roller i samhället pekar i olika riktningar: där de intellektuellas särskilda expertisområden (konst, litteratur och vetenskap) är transnationella per definition, verkar de ändå såsom intellektuella i ett huvudsakligen nationellt rum, och riktar sig till en nationell publik. Förankring i lokala debatter har därför en avgörande betydelse för utformandet av de intellektuellas internationella strategier, vars inte minst viktiga syfte är att ackumulera ett symboliskt kapital för att användas på hemmaplan.

I mitt material utgör Rolf Lagerborg det bästa exemplet på möjligheten att spela ut det internationella kortet i nationella debatter. När hans moralfilosofiska avhandling år 1900 på moralpolitiska grunder underkändes vid Helsingfors universitet reste han till Paris, där han tre år senare försvarade en fransk version av avhandlingen, inför en jury där Émile Durkheim var en av medlemmarna. När avhandlingen godkändes med högsta vitsord vid Sorbonne hade han fått sin hämnd på den konservativa universitetseliten i Helsingfors. Det var en konsekvent och inte alltid framgångsrik strategi för rabulisten Lagerborg att stöda sig på internationella erfarenheter i nationella debatter. När han några årtionden senare under språkstriderna i Finland blev en måltavla för universitetets förfiningskampanj, försvarade han sig – med en bok om *Fransk livssyn* (1931).

Ett annat exempel på frågan om kosmopolitismen som en *nationell strategi* är Hagar Olsson, som i *Quosego* 1928 ("Finländsk robinsonad") ställer möjligheten att söka sig ut på "den fria internationella

tävlingsbanan" mot det äktfinska trycket och den inåtvända svenskheten. Olssons finlandssvenskar är "internationalister av instinkt och nödtvång", med en utsikt över det internationella rummet som är fri och ogrumlad av nationalistiska begränsningar.

Det finns kanske, som socialantropologen Ulf Hannerz påpekat, en narcissistisk ådra i all kosmopolitism. Den tenderar i så fall att överskuggas av en förhållande bild av intellektuella kosmopoliter, som avleder uppmärksamheten från de lokala hänsyn som deras verksamheter bör ställas mot: strängt taget var det för Hagar Olsson och andra sällan fråga om att söka sig ut på den internationella litterära marknaden. De internationella referenserna mobiliserades i stället i lokala debatter och främjade en självständighet och reflexiv autonomi i förhållande till den nationella kulturen, vilket har sin särskilda relevans för små länder som Finland, där de intellektuella varit bundna av det nationella intresset i högre grad än i Europas större nationer. Men det kosmopolitiska alternativet handlade inte om att byta ut ett nationellt beroendeförhållande mot inträde i en förment neutral intellektuell sfär "bortom nationen", utan om internationella strategier som formulerats i ett specifikt nationellt rum och med ett särskilt positioneringssyfte i detta rum. Genom att försvara en kosmopolitisk position inom det intellektuella fältet i Finland vid sekelskiftet 1900, kämpade kulturradikaler som Rolf Lagerborg och kretsen kring tidskriften *Euterpe* för sin intellektuella autonomi mot det nationella imperativet.

En möjlig slutsats av detta är att nationellt och internationellt existerar jämsides med varandra som motsatta ståndpunkter inom ett och samma rum, och att det på sätt och vis finns bara "lokala kosmopoliter". Det gällde också för dem som försvarade Bergson i Finland att internationalisera och modernisera ståndpunkter som formats i ett nationellt rum, att genom en selektiv tillägnelse mobilisera Bergsons namn i en nationell debatt, med betydande omskrivningar av hans idéer som följd. ■

STEFAN NYGÅRD

Spelmansmusik och blogg på sls.fi

Den digitala utgåvan av *Finlands svenska folkdiktning*, SLS-bloggen och en rad digitaliserade pärlor ur förlagets utgivning hör till vårens och sommarens nyheter på Svenska litteratursällskapets webbplats.

Spelmansmusiken har huvudrollen på de nyöppnade sidorna för Finlands svenska folkdiktning: sök bland och lyssna på digitaliserade spelmansmelodier från hela Svenskfinland, se noterna och få information om upptecknare och spelmän! Adressen är www.sls.fi/folkdiktning.

På den nystartade SLS-bloggen reflekterar SLS:s personal kring sitt arbete i ett flöde av vetenskapliga och populära infall och utkast om det svenska i Finland. Följ med bloggen och delta i diskussionen på www.sls.fi/blogg. SLS:s digitala arkiv Arkiva figurerar också på Twitter, där du kan följa med Arkiva-teamets flöde på www.twitter.fi/slsarkiva.

SLS har gett ut böcker sedan 1886, och under jubileumsåret 2010 lyfter förlaget fram en rad digitaliserade artiklar ur sin mångsidiga utgivning. Tankar och röster från tidigare decennier ges därmed en ny plattform – läs bland annat om Sveaborgs grundande, skärgårdsliv, författarinnan Sara Wacklin och domesticeringen av mannen i Runebergs *Elgskyttarne* på www.sls.fi/forlag.

Max Engman ny ordförande för SLS

Professor Max Engman valdes till ny ordförande för Svenska litteratursällskapets styrelse den 22 april 2010. Max Engman har varit medlem av SLS:s styrelse sedan år 1980. Han tar över ordförandeskapet efter professor Håkan Andersson, som ledde SLS styrelse mellan åren 2000 och 2010.

Vid SLS årsmöte den 8 april valdes medieforskaren, professor Tom Moring in som ny medlem i SLS:s styrelse. Moring är professor i kommunikationslära vid Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet och har på senare år särskilt intresserat sig för språkliga minoriteters medier i ett internationellt perspektiv. Tom Moring efterträder Håkan Andersson i styrelsen.

BOKHISTORISK KONFERENS i augusti

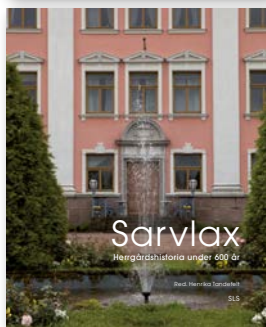
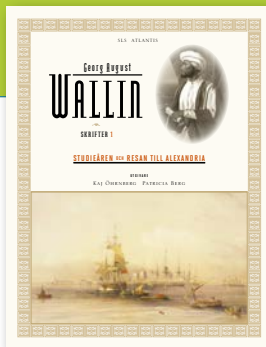
Det internationella forskarsällskapet för bokens, författarnas, läsandets och publicerandets historia SHARP ordnar sin årliga världskonferens den 17–20 augusti 2010, denna gång i Helsingfors. SLS är medarrangör för konferensen vars rubrik i år är "Book Culture from Below".

Bokhistoria är ett forskningsområde som blir allt mer aktuellt i takt med att det tryckta ordets dominerande ställning rubbas, vilket har genomgripande konsekvenser för vår kultur och vårt samhälle. Biblioteket vid SLS är ett vetenskapligt specialbibliotek med inriktning på bl.a. bokhistoria. Därför är vi särskilt glada över att få vara med och arrangera denna konferens. Läs mer på konferensens webbplats www.helsinki.fi/sharp2010/

 Book Culture
from Below

SHARP Helsinki 2010

Nya böcker från SLS

VÅREN 2010

GEORG AUGUST WALLIN

Skrifter 1

Studietiden och resan till Alexandria

Utgivare Kaj Öhrnberg & Patricia Berg

Första delen av orientalisterna och forskningsresenären Georg August Wallins skrifter i textkritisk och kommenterad form. Läs hans brev och dagböcker från studieåren i Helsingfors och S:t Petersburg och från den strapatsrika resan genom Europa ner till Alexandria 1843.

455 s., inbunden, illustrerad, bokhandelspris ca 44 €. ISBN 978-951-583-189-7

GUSTAF MANNERHEIM

Dagbok förd under min resa i Centralasien och Kina 1906-07-08

Utgivare Harry Halén

Gustaf Mannerheims dagbok från den militära rekognosceringsresan genom Centralasien och Kina, en resa som kamouflerades som en forskningsexpedition. De noggranna etnografiska anteckningarna om folk och kulturer längs resrutten illustreras med Mannerheims egna fotografier. Dagboken, och hans privata annotationsbok, utges för första gången komplett.

1 096 s. (3 band), inbunden, illustrerad, bokhandelspris ca 80 €. ISBN 978-951-583-197-2

BO FINNE

Donatorernas bok

Människorna bakom fonderna i Svenska litteratursällskapet i Finland

Biografier över de personer som genom donationer skapat förutsättningarna för Svenska litteratursällskapet verksamhet. Sedan sällskapet grundades 1885 har det fått förtroendet att förvalta över 140 fonder, utöver Svenska kulturfonden med alla dess egna fonder.

303 s., inbunden, illustrerad, bokhandelspris ca 30 €. ISBN 978-951-583-193-4

Sarvlax

Herrgårdshistoria under 600 år

Redaktör Henrika Tandefelt

Sarvlax gods i Pernå, känt för sitt barockslott i sten från 1600-talet, presenteras med ett brett perspektiv: kvinnor och män, herrskap och tjänstefolk, godsägare och underhavande, människa och natur samt arbete och nöje. Boken om den anrika herrgården är illustrerad med nytagna fotografier av Katja Hagelstam och med bilder ur gårdens arkiv.

311 s., inbunden, illustrerad, bokhandelspris ca 38 €. ISBN 978-951-583-195-8

Det finlandssvenska sociala kapitalet. Fakta och fiktion

Redaktörer Susan Sundback & Fredrica Nyqvist

Socialt kapital har varit ett av de mest omdiskuterade begreppen under de senaste decennierna. Det påstås bidra till demokrati, välbästand och hälsa, och det börjar bli en metafor för livskvalitet, välfärd och lycka. Är det sant att finlandssvenskar har ett stort socialt kapital? Är det möjligen så att de välmående, aktiva, rika och lyckliga återfinns i Svenskfinland? Eller handlar det om en myt?

216 s., häftad, bokhandelspris ca 28 €. ISBN 978-951-583-194-1

Konstnärsbröderna von Wrights dagböcker 7 Register

Utgivare Antto Leikola, Juhani Lokki, Torsten Stjernberg & Johan Ulfvens

398 s., inbunden, bokhandelspris ca 20 €. ISBN 978-951-583-138-5

Nya böcker från SLS

HÖSTEN 2010

Högtärade Maestro! Högtärade Herr Baron!

Korrespondensen mellan Axel Carpelan och Jean Sibelius 1900–1919

Utgivare Fabian Dahlström

Breven mellan kompositören och hans inspiratör ger en gripande och personlig bild av de båda brevskrivarna. Mot Sibelius knappa, skissartade stil står Carpelans vidlyftiga resonemang om allt från vardagliga händelser till politik och religion; han framför synpunkter och reflexioner gällande Sibelius kompositioner och kommer med förslag till omarbetningar och visioner om framtida verk.

Ca 540 s., inbunden, illustrerad, bokhandelspris ca 40 €, utkommer i augusti. ISBN 978-951-583-200-9

TOM BACKMANSSON, MARIE-SOFIE LUNDSTRÖM, TUTTA PALIN & MARJU RÖNKKÖ

Hugo Backmansson *Konstnär, officer och äventyrare*

Konstnären och officeren Hugo Backmansson (1860–1953) var en sann äventyrare och kosmopolit. I S:t Petersburg studerade han bataljmåleri för att sedan i rysk-japanska kriget delta som krigsrapportör och bataljmålare. Hans fascination för Nordafrika gav upphov till i ett stort antal målningar därifrån, men han var också en oförtruten porträtt- och landskapsmålare. I boken rekonstrueras hans brokiga och föga omskrivna livsöden, och hans konstnärliga verksamhet analyseras ingående.

Ca 240 s., inbunden, illustrerad i färg, bokhandelspris ca 44 €, utkommer i augusti. Utges i samarbete med Amos Anderssons konstmuseum. ISBN 978-951-583-207-8

ZACHARIAS TOPELIUS

Ljungblommor *Zacharias Topelius Skrifter 1*

Utgivare Carola Herberts i samarbete med Clas Zilliacus

Topelius tre första diktsamlingar, *Ljungblommor* I–III, ingår i det första bandet i utgåvan *Zacharias Topelius Skrifter*. I bandet ingår även kompletterande dikter ur den reviderade utgåvan *Sånger* I samt en orienterande inledning och kommentarer till de enskilda dikterna. En digital utgåva med fullständiga varianter och mer omfattande kommentarer publiceras på www.topelius.fi.

Ca 600 s., inbunden, bokhandelspris ca 40 €, utkommer i oktober. ISBN 978-951-583-211-5

Ögonblick och evighet

Kulturskatter i Svenska litteratursällskapets arkiv och bibliotek

Redaktörer Carola Ekrem, Pamela Gustavsson, Mikael Korhonen, Nelly Laitinen & Jessica Parland-von Essen

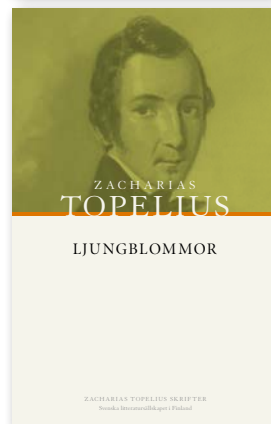
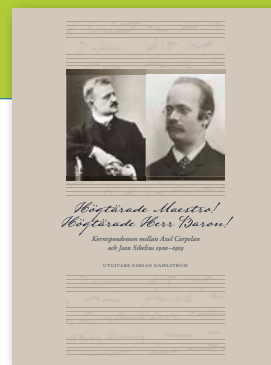
En resa i en fascinerande värld av handskrifter, fotografier, kartor, teckningar och böcker. Här finns mycket att upptäcka och forska i, att glädjas, inspireras eller fångas av. Bokens urval av kulturskatter berättar samtidigt om den svenska befolkningens historia och kultur i Finland från 1800-talet till nutid.

Ca 200 s., häftad, rikt illustrerad i färg, bokhandelspris ca 26 €, utkommer i september. ISBN 978-951-583-201-6

TUIJA LAINE

Carl Fredrik Fredenheim *En nyhumanist och hans klassiska bibliotek*

Carl Fredrik Fredenheim, född och uppvuxen i Åbo, gjorde en uppmärksammad karriär i det sena 1700-talets Sverige, inom utrikesförvaltningen, vid hovet och som chef för det kungliga museet. Här står fokus emellertid på hans egen boksamling, genom Tuija Laines porträtt av samlaren, hans egen beskrivning över samlingen

Nya böcker från SLS

och ett faksimil av en auktionsförteckning över hans bibliotek.

184 s., inbunden, illustrerad, bokhandelspris ca 30 €, utkommer i augusti. ISBN 978-951-583-210-8

OSCAR NIKULA

Augustin Ehrensvärd 1710–1772

Greven, fältmarskalken och fortifikatören Augustin Ehrensvärds inflytande på Finlands försvarshistoria var betydande, inte minst genom att han planerade och ledde byggnadsarbetet på sjöfästningen Sveaborg utanför Helsingfors. Med anledning av Augustin Ehrensvärds 300-årsjubileum ger litteratursällskapet ut Oscar Nikulas biografi från 1960 i nytryck.

Ca 580 s., häftad, utkommer i augusti. Pris ca 32 €. ISBN 978-951-583-209-2

ANNA PERÄLÄ

Vackert, vittert, lärt Jarl Pousars boksamling

Jarl Pousar (1941–2004) hade en livslång fascination för vackra böcker och skapade en unik boksamling, som han donerade till Svenska litteratursällskapet. Här ingår böcker från olika länder och olika tider: skönlitteratur, humaniora, reseskildringar, barnböcker, psalmböcker och kartverk, sammanlagt 2 500 band. I *Vackert, vittert, lärt* beskrivs samlingen ur ett bokhistoriskt perspektiv.

Ca 300 s., inbunden, rikt illustrerad i färg, pris ca 40 €, utkommer i november. ISBN 978-951-583-214-6

STEFAN NYGÅRD

Henri Bergson i Finland

Fransmannen Henri Bergson var 1900-talets första internationella modefilosof. Med Bergson som sökarpus presenteras nya perspektiv på en brytningstid i Finlands idéhistoria och på mekanismerna i kulturutbytet mellan länder. Idéernas väg från ett nationellt sammanhang till ett annat skildras genom en diskussion om hur bl.a. Eino Kaila, Rolf Lagerborg och Hans

Ruin tog intryck av och kritiskt förhöll sig till Bergson.

Ca 250 s., häftad, pris ca 28 €, utkommer i november. ISBN 978-951-583-215-3

ANN-MARIE IVARS

Sydösterbottnisk syntax

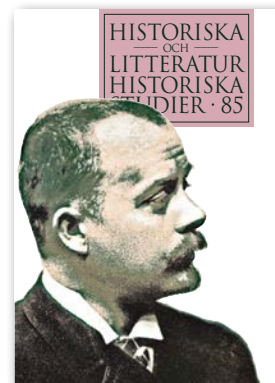
Det finns förhållandevis lite forskning om syntaxförhållandena i svenska och nordiska dialekter. Sydösterbottnisk syntax beskriver fras- och satsläran i sydösterbottnisk dialekt. Undersökningsmaterialet för studien är framför allt från Övermark, Närpes och Lappfjärd från tiden 1967–1982 och beskriver seder och bruk vid livets och årets högtider.

Ca 300 s., häftad, utkommer i november. Pris ca 30 €. ISBN 978-951-583-213-9

Historiska och litteraturhistoriska studier 85

Redaktörer Julia Tidigs & Stefan Nygård

Årsboken inleds med en litterär dialog framförd av Ebba Witt-Brattström och Clas Zilliacus vid SLS:s 125-årsfest. Jessica Parland-von Essen presenterar en av de tre gustavianerna, Johan Fredrik Aminoff, hans familj och Rilax gård. Charlotta Wolff diskuterar handelspatriciatets kosmopolitism i 1800-talets Finland och Piotr Wawrzeniuk skildrar Herman Vendells resa till Gammalsvenskby och Nargö 1881. 150-årsjubilarer Karl August Tavaststjerna blir uppmärksammas av Arne Toftegaard Pedersen. Juhani Piilonen bidrar med en studie över titlar och utmärkelsetecken i det autonoma Finland och André Swanström undersöker finlandssvenska militärprästers förhållande till den högnationalistiska krigspropagandan under fortsättningskriget. Runebergskulten inom Svenska litteratursällskapet granskas av Agneta Rahikainen. Kanoniseringen av Jarl Hemmer inom det litterära fältet i Finland på 1910- och 1920-talen analyseras av Kristina Malmio, och H. K. Riikonen diskuterar Yrjö Hirn som kulturhistoriker. Rebecka Eklund följer spår av bildkonst i Peter Sandelins 1980-talsdiktning.

Ca 350 s., häftad, utkommer i augusti. Pris ca 28 €. Medlemsförmån, skickas automatiskt till alla SLS-medlemmar. ISBN 978-951-583-208-5

SUOMEKSI

KARI TARKIAINEN

Ruotsin Itämaa Esihistoriasta Kustaa Vaasaan

Ruotsin Itämaa käsittelee Suomen esihistoriaa, keskiaikaa ja 1500-lukua. Ruotsalaiset ja kehittyvä Ruotsin valtakunta vakiinnuttivat asemansa Pohjanlahden itäpuolella, ja alueista, joita ensin kutsuttiin "Itämaaksi", tuli vähitellen olennainen osa pohjoista kuningaskuntaa. Kirja käsittelee Suomen historian keskeisiä kysymyksiä, ottaen huomioon erityisesti suomen ja ruotsin kielten aseman, talouden ja asutuksen, kirkollisen organisaation, hallintohistorian ja kulttuurimuodot niin maaseudulla kuin kaupungeissakin.

Klassisia kiistakysymyksiä kuten ruotsalaisten saapuminen Suomeen, ensimmäiset ristiretket ja kysymys siitä, mitä paikannimet kertovat kieli- ja asutushistoriasta, käsitellään kattavasti. Perintöä vanhimmalta Ruotsin ajalta valotetaan monelta kannalta, uusimpaan tutkimukseen nojautuen.

Ca 330 s., inbunden, illustrerad, pris ca 40 €. ISBN 978-951-583-212-2. Översatt av författaren. Originalets titel *Sveriges Österland. Från forntiden till Gustav Vasa. Finlands svenska historia del I* (SLS 2008)